

शिक्षा क्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७९

बागमती प्रदेश

बागमती प्रदेश

बागमती प्रदेश सरकार

सामाजिक विकास मन्त्रालय

शिक्षा विकास निर्देशनालय

हेटौंडा, मकवानपुर, नेपाल

प्रकाशकीय

दस्तावेज:

प्रदेश स्तरीय शिक्षा क्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७९

वैधानिक आधार:

नेपालको संविधान (२०७२), विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४, प्रदेश विपद् व्यवस्थापन ऐन २०७५, राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य कार्यढाँचा २०७० (पहिलो संशोधन, २०७५), विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०२२/२३-२०३१/३२), बृहत् विद्यालय सुरक्षा गुरु योजना (शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय २०१७), बृहत् विद्यालय सुरक्षा न्यूनतम प्याकेज (शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय २०१९), बृहत् विद्यालय सुरक्षा कार्यान्वयन कार्यविधि (शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय २०१९), स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि नेपाल शिक्षा समूह सञ्चालन कार्यविधि, २०७९ (मस्यौदा)

सर्वाधिकार:

© सामाजिक विकास मन्त्रालय, शैक्षिक योजना तथा अनुसन्धान महाशाखा, बागमती प्रदेश

प्राविधिक सहजीकरण:

योजना तयारी:

नेपालको संविधानले शिक्षा क्षेत्र र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनको सवाललाई तीनै तहका सरकारको साझा अधिकारको सूचीमा समावेश गरेको सन्दर्भमा प्रदेश सरकारले शैक्षिक क्षेत्रको विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तहसंग समन्वय

गरी कार्य सम्पादन गर्ने अभिप्रायका साथ सामाजिक विकास मन्त्रालयले आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाईहरू तथा साझेदार गैरसरकारी संस्थाहरूसंगको समन्वयमा यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

शिक्षा समूह तथा शैक्षिक क्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाका सन्दर्भमा:

- विपद् तथा अन्य आपत्कालीन अवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय सहायता परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउन संयुक्त राष्ट्रसंघको नेतृत्वमा विषयक्षेत्रगत कार्यसमूह (Cluster Group) गठन गरी समन्वय गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास रही आएको छ । यसको शुरुवात सन् २००५ देखि भएको हो । नेपालमा वि सं २०६५ सालमा कोशी नदीको बाँध फुटेर भएको बाढी पछि मानवीय सहायता परिचालन गर्दा विषयक्षेत्रगत समूहको अभ्यास शुरु भएको थियो । तत्पश्चातका सबै विपद्मा यो अभ्यास निरन्तर हुँदै आएको छ । राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य कार्यढाँचा २०७० को व्यवस्था अनुसार संघमा नेपाल शिक्षा समूह सहित हाल ११ समूह क्रियाशील रहेका छन् । प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सम्बन्धित प्रदेश एवम् स्थानिय तहको अवस्था र आवश्यकता हेरी शिक्षा समूह सहित सबै विषयक्षेत्र समेट्ने गरी विषयक्षेत्र समूहहरू क्रियाशील एवम् बिस्तार भइरहेका छन् । शिक्षा समूहमा विपद् व्यवस्थापन तथा शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैरसरकारी, निजी क्षेत्र र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू आवद्ध रहेने गरेका छन् । विपद्स्तर र प्रतिकार्यको प्रकृति, मात्रा र अवधि अनुसार क्रियाशील संस्थाको संख्यामा घटबढ हुने गरेको छ ।
- नेपाल बहुप्रकोपको जोखिममा रहेको मुलुक हो । विपद्का कारण वर्षेनी सयौं व्यक्तिले ज्यान गुमाउँछन्, हजारौं व्यक्ति विस्थापित हुन्छन्, लाखौं प्रभावित हुन्छन् र करोडौंको आर्थिक क्षति हुने गरेको छ । शिक्षा क्षेत्र पनि विपद्को कारण अत्यन्त धेरै प्रभावित भइरहने क्षेत्र हो । विपद्का कारण विद्यालयमा हुनसक्ने मानवीय क्षति कम गर्नु, शिक्षक, कर्मचारी र विद्यार्थीलाई चोटपटक लाग्न र घाइते हुनबाट बचाउनु र विपद् पछिको अवस्थामा पनि सुरक्षित वातावरणमा सिकाइ निरन्तरतालाई सुनिश्चित गर्नु सुरक्षित विद्यालय कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य हो ।
- नेपाल विश्वव्यापी सुरक्षित विद्यालय अभियानको एक अभियन्ता पनि हो । नेपालमा विपद् व्यवस्थापनका लागि राष्ट्रिय तहका नीति, रणनीति तथा कार्यक्रमहरू तयार भइरहेको सन्दर्भमा विगत झण्डै एक दशकदेखि विभिन्न संघसंस्था र निकायबाट सुरक्षित विद्यालयका लागि पनि धेरै काम हुँदै आएका छन् । विभिन्न संघसंस्थाहरूले अलग अलग तरिकाले काम गर्दै आएकोमा हाल आएर शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले देशका सम्पूर्ण विद्यालयहरूको सुरक्षामा एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजना तयार गरेको छ । गुरुयोजनाले निर्दिष्ट गरेका न्यूनतम प्रावधान सबै विद्यालयमा लागू गर्नको लागि बृहत् विद्यालय सुरक्षा न्यूनतम प्याकेज तथा कार्यान्वयन कार्यविधि तयार गरेको छ । न्यूनतम प्याकेजमा कुनैपनि विद्यालयले सुरक्षित विद्यालयका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने न्यूनतम उपायहरूको सूची तय गरिएको छ भने उक्त सूचीलाई विद्यालय तहमा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक विधि र प्रकृयाको सहजीकरणको मार्गदर्शन कार्यान्वयन कार्यविधिले गरेको छ ।
- विपद् व्यवस्थापनका विभिन्न चरणमा गरिने कामहरूलाई व्यवस्थित गर्न विपद् जोखिम न्यूनीकरण, सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि, लैङ्गिक तथा बाल संरक्षण, विद्यालय शान्ति क्षेत्र, विपद्पूर्व गर्नुपर्ने पूर्वतयारी, विपद्को समयमा प्रतिकार्य गर्ने प्रकृया र क्षमता, विपद् पश्चात विद्यालय संचालनको निरन्तरतालाई समेटेर यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।
- देशको संघीय संरचना अनुसार माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको सम्पूर्ण अधिकार र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अधिकारहरू स्थानीय तहको एकल अधिकारको रूपमा र तीनै तहका सरकारको साझा अधिकारको रूपमा नेपालको संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले व्याख्या गरेको छ । यसर्थ पनि विद्यालयको जोखिम न्यूनीकरण पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यको लागि प्रमुखरूपमा स्थानीय तह नै जिम्मेवार हुनेछ । यस योजनामा समावेश गरिएका स्थानीय तहले सहायता गनुपर्ने क्रियाकलापहरू स्थानीय तहको बार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा प्रकृया मार्फत बार्षिक कार्यक्रममा समेटेी स्रोत परिचालन हुनेछ भने कार्ययोजनालाई विद्यालयले वार्षिक क्यालेण्डरमा समावेश गरी कार्यान्वयन

गर्नेछ । यस सन्दर्भमा स्थानीय तहलाई विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यमा सहयोग पुर्याउने उद्देश्यका साथ यो योजना तयार गरी लागू गरिएको छ ।

Contents

परिच्छेद १: परिचय.....	7
१.१ बागमती प्रदेश.....	7
१.२ बागमती प्रदेशमा विपद् जोखिमको अवस्था.....	9
१.३ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षाको आवश्यकता.....	12
१.४ शिक्षा समूहको पृष्ठभूमि.....	12
१.५ प्रदेश शिक्षा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनको लक्ष्य र उद्देश्यहरू.....	15
१.६ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन.....	16
परिच्छेद २: शिक्षा क्षेत्रमा प्रकोप, सडकटासन्नता र जोखिम विस्लेषण.....	17
२. बागमती प्रदेशमा शिक्षा क्षेत्रमा प्रकोप, सडकटासन्नता र जोखिम विस्लेषण.....	17
२.१ समग्र विपद् जोखिम.....	17
२.२ विद्यालयको विपद् सडकटासन्नता.....	18

२.३ शैक्षिक सूचना.....	18
२.४ शिक्षण सामग्रीको लेखाजोखा	21
२.५ बागमती प्रदेशमा विपद् जोखिम बिस्लेषण	22
परिच्छेद ३: भूकम्पको परिदृश्य र पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना	25
३.१ परिदृश्य:.....	25
३.२ भूकम्पको घटना विवरण (परिदृष्य)	25
३.३ भूकम्पबाट शिक्षा क्षेत्रमा परेको असर.....	26
३.४ भूकम्पको प्रतिकार्य रणनीति.....	27
३.५ भूकम्पको सामना गर्न आवश्यक र विद्यमान क्षमता विश्लेषण.....	28
३.६ भूकम्प परिदृश्यका लागि शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना	33
परिच्छेद ४: बाढी तथा पहिरोको परिदृश्य र पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना	45
४.१ बाढी तथा पहिरो को परिदृष्य.....	45
४.२ बाढी तथा पहिरो को घटना विवरण.....	45
४.३ वर्षाको कारण जनधनको क्षति र प्रभाव.....	45
४.४ बाढी तथा पहिरो बाट शिक्षाक्षेत्रमा परेको असर.....	46
४.५ बाढी तथा पहिरोको प्रतिकार्य रणनीति.....	47
४.६ बाढी तथा पहिरोको प्रतिकार्य गर्न स्रोतसाधनको आवश्यकता र विद्यमान क्षमता विश्लेषण	47
४.७ बाढी तथा पहिरोको लागि शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना.....	52
परिच्छेद ५: महामारीको परिदृश्य र पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना	64
५.१ उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगको महामारीको परिदृष्य (जस्तै: कोभिड).....	64
५.२ सङ्क्रामक रोगको महामारी घटना विवरण	64
५.३ कोभिड-१९ बाट शिक्षाक्षेत्रमा परेको प्रभाव	65
५.४ कोभिड-१९को प्रतिकार्य रणनीति.....	67
५.५ स्रोतसाधनको आवश्यकता र विद्यमान क्षमता विश्लेषण.....	68

५.६ महामारी परिदृश्यका लागि शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना.....	74
परिच्छेद ६: कृत्रिम घटना अभ्यास तथा योजनाको परीक्षण.....	79
६.१ कृत्रिम घटना अभ्यास.....	79
६.२ कृत्रिम घटना अभ्यास कार्यतालिका.....	79
परिच्छेद ७: समन्वय र सहकार्य.....	82
७.१ संघ, प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तह शिक्षा समूह बिचको समन्वय र सहकार्य.....	82
७.२ अन्तरविषयगत तथा निकायगत समन्वय र सहकार्य.....	83
परिच्छेद ८: सूचना व्यवस्थापन, सञ्चार तथा पैरवी.....	84
८.१ सूचना व्यवस्थापन.....	84
८.२ सञ्चार तथा पैरवी.....	84
परिच्छेद ९: अनुगमन र समीक्षा.....	85
९.१ अनुगमन संयन्त्र र कार्यसूची.....	85
९.२ अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्ययोजना.....	85
९.३ योजनाको समीक्षा र परिमार्जन.....	86

परिच्छेद १: परिचय

१.१ बागमती प्रदेश

नेपालको संविधान (२०७२) बमोजिम सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने व्यवस्था रहेको छ । सङ्घीय संरचनामा नेपाललाई सातओटा प्रदेशमा विभाजन गरिएको छ, नेपालको केन्द्रीय भागमा रहेको बागमती प्रदेशका १३ जिल्लाहरू जसमध्ये पाँच जिल्ला दोलखा, रसुवा, सिन्धुपाल्चोक, धादिङ्ग र रामेछाप हिमाली जिल्ला हुन् । पहाडी जिल्लामा काभ्रेपलाञ्चोक र नुवाकोट दुई जिल्ला छन् । काठमाडौँ उपत्यकामा काठमाडौँ, ललितपुर र भक्तपुर तीन जिल्ला रहेका छन् भने भित्री मधेशमा चितवन, सिन्धुली र मकवानपुर गरी तीन जिल्ला रहेका छन् र कम दुरी भित्र पनि विविध भौगोलिक स्थिति हुनाले यस प्रदेश प्राकृतिक विविधताको धनि भएता पनि यहाँका बसिन्दाहरूले विभिन्न प्रकारका खतरनाक प्रकोपहरूको सामना गर्नु परिरहेको छ। यस प्रदेशलाई हिमाल, पहाड र भित्री मधेस गरी ३ वटा पर्यावरणीय क्षेत्रहरूमा विभाजन गर्न सकिन्छ। यस प्रदेशको करिब २३ प्रतिशत भूभाग कम्जोर चुरे क्षेत्रमा पर्दछ। चुरे क्षेत्रमा वर्षेनी भूक्षय, पहिरो र तिब्र बाढी हुने गर्दछ । कोशी, बागमती, कमला र नारायणी यस प्रदेशका प्रमुख नदीहरू हुन् । यी नदीहरूले वर्षेनी मनसुनको समयमा बाढी र कटानको समस्या निम्त्याउँछन् ।

१.१ भौगोलिक अवस्था

बागमती प्रदेश यस प्रदेशको पूर्वतर्फ प्रदेश १, पश्चिमतर्फ गण्डकी प्रदेश, उत्तरमा चीन र दक्षिणतर्फ प्रदेश २ र भारत रहेका छन्। बागमती प्रदेशमा दोलखा, रामेछाप, सिन्धुली, काभ्रेपलाञ्चोक, सिन्धुपाल्चोक, रसुवा, नुवाकोट, धादिङ, चितवन, मकवानपुर, भक्तपुर, ललितपुर, काठमाडौँ गरी १३ जिल्लाहरू रहेका छन्। यस प्रदेशको कूल क्षेत्रफल २०,३०० व.कि.मि. (नेपालको कुल क्षेत्रफलको १३.७९) । यस प्रदेशको ठूलो जिल्ला सिन्धुपाल्चोक (२,५४२ व.कि.मि.) र सानो जिल्ला भक्तपुर (११९ व.कि.मि.) रहेका छन्। यस प्रदेशको राजधानी हेटौँडा (मकवानपुर) रहेको छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट २०७८ सालको जनगणनानुसार यस प्रदेशमा १२,७०,७९७ परिवार सङ्ख्या छ भने कुल जनसङ्ख्या ५५,२९,४५२ (पुरुष २७,४७,६३३ जना र महिला २७,८१,८१९ जना) रहेको छ । जातीय तथा भाषिक विविधता रहेको यस प्रदेशमा मुख्य रूपमा तामाङ, ब्राह्मण, क्षेत्री, नेवार लगायतका जातिहरूको बसोबास रहेको छ भने नेपाली, नेवारी, तामाङ भाषा मुख्य रूपमा बोलिन्छन् ।

१.१.२ राजनीतिक विभाजन

यस प्रदेशमा ३३ ओटा प्रतिनिधि सभाको निर्वाचन क्षेत्र र ६६ ओटा प्रदेश सभाको निर्वाचन क्षेत्र रहेको छ। बागमती प्रदेशमा ३ ओटा महानगरपालिका, १ ओटा उपमहानगरपालिका, ४१ ओटा नगरपालिका र ७४ ओटा गाउँपालिका गरी ११९ ओटा स्थानीय तहहरू रहेका छन् ।

१.१.३ जनसङ्ख्या सम्बन्धी विवरण

वि.सं. २०७८ सालको प्रारम्भिक नतिजामा नेपालको जनसङ्ख्या २९,१९,२४८० पुगेको छ जुन १० वर्ष अघिको जनसङ्ख्या भन्दा २६,९७,९७६ ले बढी हो । दश वर्षमा नेपालको जनसङ्ख्या १०.१८ ले बढी भएको देखिन्छ । कुल जनसङ्ख्यामा १४,२९,१३११ जना पुरुष (४८.९६ प्रतिशत) र १४,९०,११६९ जना महिला रहेका छन् । २०७८ सालको राष्ट्रिय जनगणना अनुसार बागमती प्रदेशमा ५५,२९,४५२ जनसङ्ख्याको बसोबास छ । देशको कुल जनसङ्ख्याको २१ प्रतिशत जनसङ्ख्या यो प्रदेशमा बसोबास गर्दछन् । सात प्रदेश मध्ये यो प्रदेश सबै भन्दा धेरै जनसङ्ख्या बसोबास गर्ने प्रदेश हो । यस प्रदेशको कूल जनसङ्ख्या मध्ये महिलाको जनसङ्ख्या ३०,५०,४६८ र पुरुष ३०,३३,५७४ रहेको छ । बागमती प्रदेशमा लैङ्गिक अनुपात ९९.४५ रहेको छ ।

१.१.४ बागमती प्रदेशको शैक्षिक अवस्था/विद्यालय शिक्षा

शैक्षिक सूचना प्रणालीमा आवद्ध भएका बागमती प्रदेशमा जम्मा ७०५९ विद्यालयहरू छन् । यी विद्यालयहरूमध्ये आधारभूत तहको तल्लो तह ६८९२ माथिल्लो तह ४०४६ र जम्मा ६९३४ वटा आधारभूत तह सञ्चालित

छन्। माध्यमिक तहको ९-१० सञ्चालित ३०१९ र ११-१२ कक्षा सञ्चालन भएका १०८० विद्यालय समेत गरी जम्मा ३१३७ माध्यमिक तहका विद्यालयहरू रहेका छन्।

यस प्रदेशमा संस्थागत विद्यालयको उपस्थिति पनि मजबुत रहेको छ । यस प्रदेशमा कूल विद्यालयको २७.२८ प्रतिशत हिस्सा संस्थागत विद्यालयले ओगटेको छ । यसैभित्र ५ वटा धार्मिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

१.२ बागमती प्रदेशमा विपद् जोखिमको अवस्था

यस प्रदेश विभिन्न प्रकारका विपद्हरूको जोखिममा रहेकोले हरेक वर्ष विपद्का घटनाहरू हुने गर्दछन्, परिणामस्वरूप भौतिक संरचना तथा मानवीय क्षति हुन्छ र जीविकोपार्जनमा समेत असर पर्छ, पछिल्लो ४८ वर्ष (सन् १९७१ देखि २०१८) को अवधिमा बागमती प्रदेशमा १५,००० भन्दा बढी व्यक्तिहरूले विपद्का कारण आफ्नो ज्यान गुमाएका छन् । यो संख्या हरेक दिन १ जनाको ज्यान गए बराबर हो। उच्च मृत्यु दरको अलावा, उक्त अवधिमा ३५,००० भन्दा बढी व्यक्तिहरू घाइते भएका छन् भने लगभग ७,००,०० प्रभावित बनेका छन् ।

भौगर्भिक रूपमा गतिशील पर्वत श्रृंखला, अस्थिर र अति भिरालो जमिन तथा कमजोर भौगोलिक बनावटका कारण मनसुनको समयमा यस प्रदेश भरि विभिन्न प्रकारका भौगर्भिक तथा जलवायुजन्य प्रकोपहरू हुने गर्दछन् । बागमती प्रदेश भूकम्प, सडक दुर्घटना, बाढी, पहिरो, चट्याङ्ग, भूक्षय, आगलागी, महामारी आदि लगायतका विभिन्न प्रकोपको जोखिममा छ २०७२ को भूकम्पमा यो नेपालको सबैभन्दा बढी प्रभावित प्रदेश हो जसमा यस प्रदेशका अधिकांश जिल्लाहरू प्रभावित भएका थिए । यस प्रदेशका १३ जिल्लाहरू मध्ये नौ जिल्ला पहिरोको उच्च जोखिममा छन् । यस प्रदेशको पहाडी भाग पहिरो र भूक्षयको जोखिममा छ भने चुरे क्षेत्र भूक्षय, पहिरो, तीब्र बाढी, खडेरी आगलागी र महामारीको जोखिममा छ हिमाली क्षेत्रमा हिमपहिरो र हिमताल विस्फोटन बाढीको खतरा छ यस प्रदेशको पुरै भूभाग सक्रिय भूकम्पीय क्षेत्रमा पर्ने हुनाले पहाडी र हिमाली क्षेत्रका बस्तीहरू उच्च भूकम्पीय जोखिममा छन्। यी विपद् बाहेक, यस प्रदेशमा अन्य मानव सिर्जित विपद्का घटनाहरू पनि हुने गरेका छन् । यस प्रदेशमा विपद् निम्त्याउने मुख्य प्रकोपहरू यस प्रकार छन् ।

१.२.१ सडक दुर्घटना

बढ्दो विकास प्रक्रिया सँगै वृद्धि हुँदै गईरहेको सहरीकरण र सडक सञ्जालको विस्तारले सडक दुर्घटनाहरू वर्षेनी वृद्धि हुँदै गईरहेका छन् । चालकको लापरवाही, मदिरा सेवन गरी गाडी चलाउनु, तीब्र गतिमा गाडी चलाउनु, पैदल यात्रुहरूको लापरवाही, अव्यवस्थित पार्किङ्ग, अव्यवस्थित सडक पार प्रणाली, साँघुरो सडक, भिरालो सडक, खराब साईड ड्रेन, मोडहरूमा कमजोर दृश्यता आदि सडक दुर्घटनाका मुख्य कारणहरू हुन् ।

नेपालमा सडक दुर्घटनाका कारण प्रत्येक वर्ष २,००० भन्दा बढी मानिसले आफ्नो ज्यान गुमाउँछन् । अधिकांश सडक दुर्घटनाहरू तराई र काठमाण्डौँ उपत्यकाका सहरी क्षेत्रमा भएका छन् । बागमती प्रदेशमा चितवन, धादिङ र काठमाण्डौँ जिल्लाहरूमा सडक दुर्घटनाका कारण धेरै मानिसहरूको ज्यान गएको देखिन्छ ।

१.२.२ भूकम्प

बागमती प्रदेश उच्च भूकम्पीय जोखिम क्षेत्रमा पर्दछ २०७२ सालको गोरखा र दोलखामा केन्द्रविन्दु भएको भूकम्पबाट अति प्रभावित १४ जिल्लाहरू मध्ये १२ जिल्लाहरू यस प्रदेशका थिए । उक्त भूकम्पको कारण यस प्रदेशमा मात्रै ८,१६० जनाले ज्यान गुमाए सिन्धुपाल्चोक जिल्ला सबैभन्दा बढी प्रभावित भएको थियो जसमा ३,५७३ जनाले ज्यान गुमाएका थिए त्यसै गरी काठमाण्डौँ जिल्लाका १,२३६ जना, नुवाकोट जिल्लाका १,११२ जना, रसुवा जिल्लाका ६८१ जना र धादिङ जिल्लाका ६८० जनाले ज्यान गुमाएका थिए ।

१.२.३ चट्याङ्ग

पहाडी भूवनोट र पूर्वी पहाडी क्षेत्रको बंगालको खाडीसँगको निकटताले गर्दा नेपाल चट्याङबाट प्रभावित छ । मनसुन पूर्व चैतदेखि जेठ सम्म सामान्यतया चट्याङ्ग पर्दछ चुरे क्षेत्र र पहाडी भूभागहरू चट्याङ्गको बढी जोखिममा छन् किनकी चट्याङ्गले उच्च पहाडको जमिनमा पुग्न धेरै छोटो दूरीको यात्रा तय गर्नु पर्दछ जलवायु परिवर्तनका कारण आँधीबेहरीको आवृत्ति र तीव्रतामा वृद्धिले गर्दा नेपालमा चट्याङको जोखिम अझ बढ्ने सम्भावना छ ।

विगत केही वर्षको तथ्याङ्ग हेर्दा नेपालमा बाढीबाट भन्दा चट्याङबाट बढी मानिसहरू मरेको देखिन्छ विगत १० वर्षमा बागमती प्रदेशमा चट्याङबाट मात्रै २३१ जनाले ज्यान गुमाएको र ६२३ जना घाइते भएको देखिन्छ । बागमती प्रदेशमा मकवानपुर जिल्ला चट्याङबाट सबैभन्दा प्रभावित जिल्ला हो जहाँ विगत ५ वर्षमा ५४ जनाले ज्यान गुमाएका र २४५ जना घाइते भएका थिए । सिन्धुली, काभ्रेपलाञ्चोक, दोलखा, सिन्धुपाल्चोक, नुवाकोट र धादिङ जिल्लाहरू पनि चट्याङबाट धेरै नै प्रभावित छन् पशुहरूको चट्याङबाट हुने मृत्यु दर मानिसहरूको भन्दा उच्च छ मानिसहरू भन्दा पशुहरू चट्याङबाट मर्ने सम्भावना पाँच गुणा बढी हुन्छ ।

१.२.४ बाढी तथा पहिरो

बागमती प्रदेश बाढी तथा पहिरोबाट पनि धेरै प्रभावित छ । चुरे र मध्य पहाडी क्षेत्रहरू पहिरोको उच्च जोखिममा छन् । बागमती प्रदेशका प्रायः सबै जिल्लाहरू विगतमा पहिरो र भूक्षयबाट प्रभावित भएका छन् ।

विगत १० वर्षमा यस प्रदेशमा पहिरोका कारण १७३ जनाले ज्यान गुमाएको र १८० जना घाइते भएको देखिन्छ वि. सं. २०५० सालमा बाढी र पहिरोको प्रकोपबाट यस प्रदेशमा ठूलो जनधनको क्षति भएको थियो त्रिभुवन पृथ्वी, अरनिको र नारायणगढ-मुगलिङ राजमार्गहरू सहित यस प्रदेशको महत्वपूर्ण पहाडी राजमार्गहरूले नियमित रूपमा पहिरोको सामना गरिरहेका छन् वि. सं. २०६० सालको साउनमा अत्यधिक वर्षाले नारायणगढ मुगलिङ राजमार्गको ३६ किलोमिटर खण्डमा ३४ भन्दा धेरै स्थानहरूमा पहिरो गएको थियो । पहिरो र हिमनदीले बनाएका अस्थायी तालहरूको विस्फोटनको कारण पनि अचानक बाढी आउँछ । चुरे पर्वतदेखि उत्पन्न खहरेहरूबाट अचानक आउने बाढीको कारण भावर क्षेत्र खतरामा छ । यी नदीहरूले प्रायः आफ्ना धार-परिवर्तन गर्छन् र अत्यधिक थिप्रेनी बगाएर ल्याउँछन् । ती थिप्रेनीहरू समतल भूमिमा थुप्रिएपछि नदी बहने मार्ग र बगरको उचाई लगातार बढ्दछ । जब यी नदीहरू दक्षिण तराई तर्फ बग्छन् तब डुबान, कटान गर्ने र खेत बगर बन्ने तथा बालीमा बालुवा थुप्रिने हुन्छ ।

पछिल्ला वर्षहरूमा काठमाडौं र भक्तपुरमा निरन्तर वर्षाको कारण सहरी बाढीको घटना बढेको छ । अनियोजित सहरीकरण, नदी किनाराको अतिक्रमण, पर्याप्त ढल निकास प्रणालीको अभाव र जनसंख्या वृद्धिले सहरी क्षेत्रहरूमा बाढीको समस्या बढाएको छ । बागमती प्रदेशमा विगत १० वर्षमा बाढीको कारण १०६ जनाले ज्यान गुमाएको र ३३ जना घाइते भएको देखिन्छ

१.२.५ आगलागी

बागमती प्रदेशका ग्रामीण तथा सहरी क्षेत्रहरू आगलागीको अत्यधिक जोखिममा छन् । विगत १० वर्षमा यस प्रदेशमा आगलागीका कारण १७० जनाले ज्यान गुमाएको र ४४६ जना घाइते भएको देखिन्छ ।

१.२.६ भारी वर्षा

चुरे र महाभारत पर्वत श्रृङ्खलामा हुने भारी वर्षाले सर्वसाधारणको जनजीवन र सम्पत्तिलाई असर गर्दछ । भारी वर्षाले घर भत्काउन सक्छ र कृषिलाई क्षति पुऱ्याउँछ यो बाढी र पहिरोको पनि कारण बन्दछ । विगत १० वर्षमा बागमती प्रदेशमा भारी वर्षाको कारण १३ जनाले ज्यान गुमाएको र ३६ जना घाइते भएको देखिन्छ ।

१.२.७ हिमपात तथा हिमपहिरो

बागमती प्रदेशका हिमाली क्षेत्रका जिल्लाहरू हिमपात र हिमपहिरोबाट प्रभावित छन् । यस्ता घटनाहरूले पर्यटन क्षेत्र र राष्ट्रिय अर्थव्यवस्थामा गहिरो असर पुऱ्याउँछन् पर्यटक तथा स्थानीय समुदायलाई सुरक्षित स्थानमा लैजाने संयन्त्रको विकास र मौसम पूर्वसूचना प्रणालीको विकासले यस्ता विपद् जोखिम टार्न सकिन्छ ।

१.३ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षाको आवश्यकता

- शिक्षा मानवीय सहयोगको निमित्त पहिलो महत्वपूर्ण विषय हो। विकासका लागि शिक्षा अपरिहार्य छ। शिक्षा प्राप्त गर्नु प्रत्येक व्यक्तिको नैसर्गिक अधिकार हो। नेपाल ले गरेको शिक्षा सम्बन्धि राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता, नेपालको वर्तमान संविधान, एन, नियम, नीति तथा कार्यक्रमहरूले शिक्षालाई अधिकारका रूपमा सुनिश्चित गरेको छ।
- आपतकालीन अवस्था र संकटको समयमा शिक्षा नाजुक हुन्छ। जब विद्यार्थी र शिक्षकहरू शिक्षण-सिकाईबाट बन्चित हुन्छन् तब तिनीहरूको राम्रो भविष्यको आशा पनि सकिन्छ। आपतकालीन अवस्थाको शिक्षाले शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक र मनोसामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्छ, जसले गर्दा जीवन बचाउन र जीवनयापन गर्नमा मद्दत पुग्दछ।
- आपतकालीन अवस्थामा शिक्षाले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ, जसले बालबालिकाहरूको सिकाईलाई निरन्तरता दिनुको साथै मनोसामाजिक रूपमा असर परेको बालबालिकाहरू पहिचान गर्ने र पहिलाको जस्तै सामान्य अवस्थामा फर्काउन सहयोग गर्छ भने कहिल्यै विद्यालय भर्ना नभएका बालबालिकाहरूको लागि पनि सिकाईको अवसर प्रदान गर्दछ। यसका साथै शिक्षाले प्रभावित बालबालिकाहरूलाई दुर्व्यवहार, यौनजन्य तथा लैंगिक हिंसा लगायतका शोषण हुनबाट बचाई जीवन रक्षा गर्दछ। शिक्षाले आपतकालमा बाँच्न चाहिने सामान्य सरसफाई र स्वस्थ सम्बन्धि ज्ञान तथा सीपहरू प्रदान गर्दछ जुन कुरा आपतकालमा एकदमै महत्वपूर्ण हुन्छ। शिक्षा एउटा निरन्तर आजीवन चलिरहने सिकाई प्रक्रिया हो जो विपद्का समयमा पनि अवरुद्ध हुनु हुन्न। यहि शिक्षाको माध्यमबाट नै दिगो विकास र शान्तिको परिकल्पना गर्न सकिन्छ।

१.४ शिक्षा समूहको पृष्ठभूमि

विपद् तथा अन्य आपतकालीन अवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय सहायता परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउन संयुक्त राष्ट्रसंघको नेतृत्वमा विषयक्षेत्रगत कार्यसमूह (Cluster Group) गठन गरी समन्वय गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास रही आएको छ। यसको शुरुवात सन् २००५ देखि भएको हो। नेपालमा वि.सं. २०६५ सालमा कोशी नदीको बाँध फुटेर भएको बाढी पछि मानवीय सहायता परिचालन गर्दा विषयक्षेत्रगत समूहको अभ्यास शुरु भएको थियो। तत्पश्चातका सबै विपद्मा यो अभ्यास निरन्तर हुँदै आएको छ। राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य कार्यद्वारा २०७० को व्यवस्था अनुसार संघमा नेपाल शिक्षा समूह सहित हाल ११ समूह क्रियाशील रहेका छन्। संघीय शिक्षा समूहमा सरकारी, गैरसरकारी र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू गरी हाल ३२ संस्थाहरू आवद्ध रहेका छन्। विपद्स्तर र प्रतिकार्यको प्रकृति, मात्रा र अवधि अनुसार क्रियाशील संस्थाको संख्यामा घटबढ हुने गरेको छ।

प्रकोपबाट अस्पताल, सडक, खानेपानी, विद्यालय, सञ्चार जस्ता आधारभुत एवं अत्यावश्यक सेवामा असर पर्छ। हरेक विपद् घटनामा बालबालिकाको पठनपाठनमा प्रत्यक्ष असर पर्ने गरेको छ। शिक्षा आधारभुत तथा

अत्यावश्यक सेवाको क्षेत्र हो । आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षा पाउनु बालबालिकाको आधारभूत अधिकार हो । आपत्कालीन अवस्थामा र तत्पश्चात हरसंभव छिटो पठनपाठन सुचारु गर्न जरूरी छ । विपद् घटना पश्चात् शिक्षा क्षेत्र सुचारु गर्दा अन्य विषयक्षेत्रको पुनर्लाभमा समेत सहज हुन्छ । विपद्बाट शिक्षा क्षेत्रमा हुन सक्ने प्रभाव कम गर्न यस विषयमा काम गर्ने सरकारी, गैरसरकारी, निजी क्षेत्र तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाले सामूहिकरूपमा विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्य गर्नु पर्दछ ।

यस आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरोकारवालाहरूसँग परामर्श गरी विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि शिक्षा समूह सञ्चालन कार्यविधि, २०७९ जारी गरेको छ । यस कार्यविधिमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह साथै जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति अन्तर्गत शिक्षा समूहको गठन तथा परिचालन गर्ने व्यवस्था छ । शिक्षा समूहले सम्बन्धित तहका विपद् व्यवस्थापन तथा शिक्षा सम्बन्धी कार्य गर्ने निकायलाई शिक्षाक्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यमा सहयोग गर्नेछ । विपद्को प्रकृति र प्रभावस्तर अनुसार संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय तहका शिक्षा समूहले अन्य विषयक्षेत्रका समूहसँग समेत समन्वय गरी शिक्षा क्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्नुपर्छ ।

यो कार्ययोजनामा भूकम्प, बाढी र सङ्क्रामक रोगको महामारीका लागि महाविपद्स्तरको परिदृष्य तयार गरी संघीय शिक्षा समूहको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य सम्बन्धी चरणबद्ध क्रियाकलापहरू तर्जुमा गरिएको छ ।

१.४.१ योजनाको लक्ष्य, उद्देश्यहरू र अपेक्षित प्रतिफल

(क) लक्ष्य: यस योजनाको लक्ष्य विपद्का कारण अवरुद्ध भएको पठनपाठन र सिकाइलाई सुचारु गरी शिक्षाक्षेत्रमा विपद्को प्रभाव कम गर्नु हो ।

(ख) उद्देश्यहरू: यस योजनाको समग्र उद्देश्य शिक्षा क्षेत्रमा प्रभावकारी विपद् पूर्वतयारी गरी आपत्कालीन अवस्थामा बालबालिका र किशोरकिशोरीहरूका लागि सुरक्षित वातावरणमा पठनपाठन र सिकाइ निरन्तरता गर्नु हो । यसका विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्न अनुसार रहेका छन्:-

- (१) आपत्कालीन अवधिमा विशेष गरी प्रकोप पछिको प्रारम्भिक दुई हप्ताको अवधिमा बालबालिका र शिक्षकहरूको दैनिकीलाई सामान्य अवस्थामा पुनर्स्थापना गरी पठनपाठन निरन्तर गर्नु,
- (२) प्रकोप सङ्कटासन्न विद्यालय र समुदायमा सुरक्षित पठनपाठन सिकाइ वातावरणलाई सुदृढ गरी सबै बालबालिकाहरू, विशेष गरी अपाङ्गता भएका बालबालिका र विपन्न परिवारका बालबालिकाहरूलाई आपत्कालीन अवधिमा समेत गुणस्तरीय शिक्षाका अवसरहरूमा निरन्तर पहुँच सुनिश्चित गर्नु र
- (३) बालबालिकाको उमेर साथै शारीरिक, मानसिक अवस्था अनुसार प्रभावकारी रूपमा विपद्को सामना गरी आफ्नो जीउधनको रक्षा गर्न उपयुक्त सिप, स्रोतसाधन, शिक्षण एवं सिकाइ वातावरण,

मनोसामाजिक परामर्श, शैक्षिक सामग्री साथै स्वास्थ्य र सरसफाइको माध्यमबाट समुदायको विपद् उत्थानशीलता विकास गर्नु ।

(ग) अपेक्षित प्रतिफल: यस योजनाको कार्यान्वयनबाट देहायका प्रतिफल हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ:-

- (१) संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट समन्वयात्मक रूपमा प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य भई आपत्कालीन अवस्था साथै तत्पश्चात् बालबालिकाको पठनपाठन सुचारु भएको हुनेछ,
- (२) नेपाल सरकार तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सम्बन्धित निकाय, समुदाय तथा सरोकारवालाहरूको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य क्षमता सुदृढ भएको हुनेछ,
- (३) विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य र पुनर्लाभका व्यवस्थित प्रयत्न मार्फत् सबै प्रकारका विपद्बाट शिक्षा क्षेत्रमा हुने क्षति साथै प्रभाव न्यून गर्न र सुरक्षित वातावरणमा पठनपाठनलाई निरन्तरता दिन शिक्षाक्षेत्रको उत्थानशील क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- (४) आपत्कालीन अवस्थामा बालबालिकाहरूमा हुन सक्ने जोखिमहरू जस्तै शोषण, दुरुपयोग, हिंसा, यौन शोषण जस्ता अवाञ्छित कृत्याकलापमा कमी भएको र सुरक्षित वातावरण सृजना भएको हुनेछ।

१.४.२ मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू

यस योजनाको कार्यान्वयन गर्दा देहायका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू पालना गर्नुपर्नेछ:-

- (क) विपद् परिस्थितिको सामना गर्नको लागि सामुहिक तयारी:- विपद्बाट हुने क्षति तथा प्रतिकूल प्रभावको सामना गर्न सामुहिकरूपमा योजना बनाउने र समूह सदस्यहरूले जिम्मेवारी बाँडफाँड गरी योजना कार्यान्वयन गर्न चाहिने स्रोतसाधन जुटाउने,
- (ख) परस्पर समन्वयमा आफ्नो विज्ञता, क्षमता अनुसारको फरक जिम्मेवारी:- प्रभावकारी विपद् प्रतिकार्य मार्फत् विपद्को प्रभाव न्यूनीकरण र उत्थानशीलता सम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न समूहका सदस्यको जिम्मेवारी स्पष्ट गरी योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने,
- (ग) मानवीय सहायताका अन्तर्राष्ट्रिय सिद्धान्त र मूल्यमान्यता:- शिक्षा समूहमा क्रियाशील संस्था, निकाय, व्यक्तिले मानवता, निष्पक्षता, तटस्थता, सहभागिता, समावेशिता, पारदर्शिता, □□□□□□□□□□□□□□□□, गोपनीयता, स्वतन्त्रता लगायतका मानवीय सहायताका सिद्धान्त तथा आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षाको लागि अन्तर-निकाय सञ्जालका अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता □ □□□□□□□□□ लागू गर्ने,
- (घ) शारीरिक, मानसिक एवं आर्थिक-सामाजिक अवस्था अनुसार विपद् प्रभावित तथा सड्कटासन्न व्यक्ति, समूह र समुदायका आवश्यकताको सम्बोधन:- उमेर, शारीरिक तथा मानसिक अवस्था अनुसार फरक क्षमता भएका बालबालिकाको लागि भौतिक सुविधा, शैक्षिक सामग्री र सिकाइ विधिको आवश्यकताको पहिचान गरी परिपूर्ति गर्ने र

(ड) स्थानीय समुदायको संस्कृति र रीतिरीवाजको सम्मान:- मानवीय सहायता सञ्चालन गर्दा स्थानीय समुदायको संस्कृति एवं परम्पराको सम्मान गर्ने, त्यसप्रति सम्वेदनशील भई काम गर्ने र मानवीय सहायतालाई समुदायका असल अभ्याससँग मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।

१.५ प्रदेश शिक्षा विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको लक्ष्य र उद्देश्यहरू

- यस प्रदेशको शिक्षा क्षेत्रमा पर्ने बहु विपद्का जोखिमका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्दै निरन्तर तथा गुणस्तरीय स्थाई रूपमा शैक्षिक वातावरण सृजना गर्ने, गराउने रहेको छ ।

१.५.१ उद्देश्य

- शिक्षा क्षेत्रमा पर्ने सक्ने बहु विपद्का असरलाई कम गरि निरन्तर गुणस्तरीय स्थाई रूपमा सिक्ने सिकाउने वातावरण सृजना गर्ने गराउने ।
- बहु विपद्को जोखिममा रहेका विद्यालय तथा बालबालिकाहरूको संकटाभिमुखता विश्लेषण गरि स्थानीय स्रोत साधनको पहिचान तथा परिचालन गर्ने ।
- शिक्षाक्षेत्रमा काम गर्ने संघ-संस्था, शिक्षविद्हरू, विद्यालयहरू तथा सरोकारवाला निकायहरूको पहिचान तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- शिक्षालाई आपतकालीन परिस्थितिमा पनि निरन्तरता दिई पुर्व तयारी, प्रतिकार्य र पुर्ण लाभका लागि सरोकारवालाहरू र अन्य क्षेत्रगत समूहहरूसँग सहकार्य, सदभाव, सहयोग, अनुगमन तथा सुचनाको आदान प्रदान गर्ने ।
- विपद्को कारणले सृजना गरेको मनोवैज्ञानिक असरहरूलाई सामना गर्ने कार्यमा बालबालिकाहरू, शिक्षकहरू तथा अभिभावकहरूलाई मनोसामाजिक परामर्श दिई भयरहित तथा गुणस्तरीय सिकाईको वातावरण सृजना गर्ने ।

१.५.२ पुर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माणको प्रक्रिया:

- यस प्रदेशको शिक्षा क्षेत्रमा पर्ने बहु विपद्का जोखिमका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्ने यो आपतकालीन योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भई मिति २०७९, पुस १३ गतेको बैठकमा निर्णय भएको थियो
- उक्त बैठकको उपस्थितिबाट शिक्षा विकास निर्देशनालय, बागमती प्रदेश शिक्षा समूह अन्तर्गत शिक्षा विपद् पुर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना मस्यौदा निर्माण समिति ११ सदस्य पदाधिकारी रहने निर्णय गरियो र शिक्षा विकास निर्देशनालय, बागमती प्रदेश ले नेतृत्व लिने तथा राष्ट्रिय भुकम्प प्रविधि समाज (NSET) को सहकार्यमा, आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय, बागमती प्रदेश, राडो नेपाल, बिस्व खाद्य संगठन (WFP), विद्यालय प्रतिनिधि, swiss contact, WHO, नेपाल रेड क्रस, शिक्षाका लागि

रास्ट्रिय अभियान/ NCE, गैर सरकारी महासंघ बागमती प्रदेशले प्राविधिक सहयोग गर्ने गरि माथि उल्लेखित ११ संघ संस्थाको लेखन समूह गठन गरिएको थियो र उक्त लेखन समूहको बिस्तृत विवरण अनुसूची -२ मा राखिएको छ ।

- सोको लागि योजना खाकालाई तयार गरि सुझावहरूलाई समावेश गर्दै योजनालाई अन्तिम रूप दिई प्रतिकार्य र पूर्वतयारीका लागि आवश्यक पर्ने स्रोतहरूको नक्सांकन गरि राखिएको छ ।

१.६ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि नेपाल शिक्षा समूह सञ्चालन कार्यविधि, २०७९ बमोजिम विक्रम सम्वत् २०७५ (सन् २०१८) मा तयार गरेको शिक्षा समूहको भैपरी योजनालाई सरोकारवालाहरूको सहभागितामा परिमार्जन गरी यो योजना तयार गरिएको छ ।

योजना तर्जुमा विधि

चरण १	शिक्षा समूह गठन भई नसकेको हुनाले नागरिक समाजको नियमित बैठकबाट प्रदेश स्तरीय शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भई मिति २०७९ पुस १३ गते को बैठकमा योजना बनाउने निर्णय भएको छ ।
चरण २	११ सदस्य पदाधिकारी रहेने निर्णय गरियो र शिक्षा विकास निर्देशनालय बागमती प्रदेशको नेत्रित्वमा तथा राष्ट्रिय भूकम्प प्रविधि समाज नेपाल (NSET) को सहकार्यमा, प्रदेश स्तरीय शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, २०७९ मस्यौदा लेखन समूह गठन गरिएको छ ।
चरण ३	शिक्षा क्षेत्रको विपद् जोखिम विश्लेषण
चरण ४	मुख्य ३ प्रकोप छनोट गरी त्यसबाट उत्पन्न हुन सक्ने विपद् परिदृष्य विवरण तयारी गरियो
चरण ५	छानिएको परिदृष्य अनुसार आवश्यक पर्ने स्रोतसाधन लगायतका क्षमताको आँकलन
चरण ६	शिक्षा समूहमा उपलब्ध स्रोतसाधन र विद्यमान क्षमताको मूल्याङ्कन
चरण ७	अपुग स्रोतसाधन र क्षमताको विश्लेषण
चरण ८	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना मस्यौदा, २०७९ माथि लेखन समितिमा बृहत छलफल तथा सदस्यहरूको सुझावका आधारमा पुन परिमार्जन गरिएको
चरण ९	सरोकारवालाहरूसँग मस्यौदा योजना माथि छलफल
चरण १०	सरोकारवालाहरूको सुझावका आधारमा परिमार्जन गरी अन्तिम मस्यौदा तयारी

योजना कार्यान्वयन विधि

चरण १	योजनालाई सामाजिक विकास मन्त्रालय बागमती प्रदेशबाट/ शिक्षा विकास निर्देशनालय स्वीकृत भए पछि कार्यान्वयन गर्ने
चरण २	योजनाका क्रियाकलापहरू प्रदेश विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनामा (जस्तै:- मनसुन पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना, कोभिड-१९ प्रतिकार्य योजना) एकीकृत गर्न पेश गर्ने,
चरण ३	योजना कार्यान्वयनको आवधिकरूपमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने र
चरण ४	योजनालाई आगामी वर्ष पुनरावलोकन गरी अद्यावधिक गर्ने

यस योजनामा बागमती प्रदेशमा सन् २०१२ देखि २०२२ सम्म घटेको विपद् साथै नेपालको विपद् जोखिम र विगतका घटनाका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको समग्र प्रकोप सम्मुखता, सङ्कटासन्नता, क्षमता र विपद् जोखिम स्थितिको विश्लेषण गरिएको छ । विस्तृत एवं विशिष्टिकृत तथ्याङ्क विवरणको उपलब्धताका आधारमा विपद् जोखिम स्थिति सम्बन्धी जानकारी अद्यावधिक गर्दै लगिने छ । यस योजनालाई हरेक वर्ष पुनरावलोकन गरी अद्यावधिक गरिनेछ ।

परिच्छेद २: शिक्षा क्षेत्रमा प्रकोप, सङ्कटासन्नता र जोखिम विस्लेषण

२. बागमती प्रदेशमा शिक्षा क्षेत्रमा प्रकोप, सङ्कटासन्नता र जोखिम विस्लेषण

नेपाल विभिन्न किसिमका प्राकृतिक प्रकोप तथा मानवजन्य विपद्हरूको जोखिममा छ । नेपालको ८० प्रतिशतभन्दा बढी जनसंख्या बाढी, पहिरो, आँधी- बेहरी , असिना आगलागी , भूकम्प तथा हिमपातको बिस्फोट बाट जाने बाढी (Glacial Lake outburst Floods – (GLOFs) जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूको जोखिममा छ । यो देश बिपद्बाट सबैभन्दा बढी प्रभावित हुने विश्वका २० मुलुकहरूमा पर्दछ र यहाँ भूकम्प जाने , पहिरो खस्ने र बारम्बार आईरहने ठुला बाढी समेतको सम्भावना पनि निकै नै बढी छ । साथै बाढी, पहिरो, तथा भूकम्पले शिक्षा क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी प्रभाव पारेको तथ्यांकहरूसमेत छन् ।

बागमती प्रदेश चुरेभावर (भित्रि मधेस) खण्ड देखि हिमाल सम्म अवस्थित रहेको छ । यो प्रदेश मनसुनजन्य विपद् जस्तै बाढी, पहिरो, औषत भन्दा बढी वर्षा आदिको साथै भूकम्पको हिसाबले उच्च जोखिम रहेको देखिन्छ। यस प्रदेशले विपद्का घटनाहरूबाट सालाना ठुलो संख्यामा जनधनको क्षति ब्वहोर्दै आएको देखिन्छ।

२.१ समग्र विपद् जोखिम

नेपाल भूकम्प, बाढी, पहिरो, हुरीबतास, चट्याङ, अतिवृष्टि, असिना, रोगव्याधिको महामारी, आगलागी, उष्णलहर, शीतलहर र खडेरी जस्ता विभिन्न प्रकारका प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिममा छ । यी प्रकोपबाट वर्षेनी साना ठुला विपद्जन्य घटना भैरहन्छन् । विपद्बाट नेपालको शैक्षिक क्षेत्र प्रत्यक्ष एवं

अप्रत्यक्षरूपमा प्रभावित हुने गर्दछ । विक्रम संवत् २०७२ भूकम्प, २०७४ मा बाढी, आँधीबेहरी र २०७७ देखि २०७८ सम्म कोभिड-१९ का कारण शिक्षा क्षेत्रमा भौतिक र आर्थिक क्षतिका साथै पठनपाठन लामो समय अवरुद्ध भएको थियो ।

वि.सं. २०७२ मा नेपालमा आएको भूकम्पले आंशिक र पूर्ण रूपमा ३५,००० कक्षाकोठा क्षतिग्रस्त भए । भूकम्पले ३५ हजारभन्दा बढी कक्षाकोठा ध्वस्त पारेपछि ३ देखि १८ वर्ष उमेर समूहका करिब ११ लाख बालबालिकाको पठनपाठनमा असर परेको थियो । उनीहरूले लामो समयसम्म स्थायी कक्षाकोठामा पढ्न पाएनन् । विक्रम संवत् २०७४ मा नेपालको तराई क्षेत्रमा आएको बाढीले दुई लाख बीस हजार बालबालिकाको शिक्षालाई असर पुऱ्याएको थियो । त्यसै वर्ष बारा र पर्सा जिल्लामा आएको आँधीबेहरीले धेरै विद्यालयमा क्षति पुगेको थियो ।

कोभिड-१९ को सङ्क्रमणका कारण २०७६ फागुनदेखि २०७८ फागुनसम्म सबै तहको शैक्षिक क्रियाकलाप पूर्ण वा आंशिकरूपमा अवरुद्ध भयो । यसबाट देशभरि ८३लाख भन्दा बढी बालबालिकाको पठनपाठन प्रभावित भयो साथै परीक्षा प्रणालीमा आपत्कालीन व्यवस्था गर्नुपऱ्यो । कोभिडका कारण शैक्षिक क्षेत्रमा दूरगामी प्रभाव परेको छ ।

देशका धेरै विद्यालयहरू भूकम्प, चट्याङ, हावाहुरी, आगलागी, पहिरो र बाढी लगायतका प्रकोपको जोखिममा रहेका छन् ।

२.२ विद्यालयको विपद् सङ्कटासन्नता

कमजोर भौतिक संरचना, विद्यालय भवन बाढी, पहिरोको जोखिमयुक्त स्थानमा हुनु, विद्यालय भवन तथा परिसरमा चट्याङ तथा आगलागी निरोधक प्रणालीको अभाव, उपयुक्त ढल निकासको अभाव, हावाहुरीको जोखिम रहेका क्षेत्रमा कमजोर छाना भएको भवन आदि कारणले नेपालका धेरै विद्यालयहरू विभिन्न प्रकोपप्रति संवेदनशील अवस्थामा रहेका छन् । कमजोर बनोटकै कारण विक्रम संवत् २०७२ सालको भूकम्पमा ३५ हजार कक्षाकोठा भत्केका थिए । शिक्षाक्षेत्रको विश्लेषण (२०७८) मा अझै पनि ६० प्रतिशत विद्यालयहरूमा सङ्कटासन्न भवन, संरचना रहेको उल्लेख छ ।

प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा र पूर्वप्राथमिक तह अन्तर्गत सिकाइ केन्द्रको विवरण तालिका २.१ मा रहेको छ ।

२.३ शैक्षिक सूचना

शिक्षा ऐन, २०२८ को आठौँ संशोधनले विद्यालय शिक्षाको संरचनालाई आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको रूपमा वर्गीकरण गरेको छ । आधारभूत शिक्षा भन्नाले प्रारम्भिक बाल शिक्षा देखि कक्षा आठसम्म दिइने शिक्षा र माध्यमिक शिक्षा भन्नाले कक्षा नौ देखि कक्षा बाह्रसम्म दिइने शिक्षालाई परिभाषित गरेको छ ।

२.३.१ प्रारम्भिक बाल विकास कक्षा तथा पूर्वप्राथमिक विद्यालय

नेपालमा ३७,१३० ओटा प्रारम्भिक बाल विकास कक्षा तथा पूर्वप्राथमिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा छन् । तीमध्ये ३०,५८७ सामुदायिक र ६,५४३ संस्थागत रूपमा सञ्चालित छन् । बागमती प्रदेशमा ६,००१ प्रारम्भिक बाल विकास कक्षा तथा पूर्वप्राथमिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा छन् । तीमध्ये ४,३३३ सामुदायिक र १,६६८ ओटा संस्थागत रहेका छन् । बागमती प्रदेशका जिल्ला तथा स्थानीय तहमा सञ्चालनमा भएका सामुदायिक तथा संस्थागत प्रारम्भिक बाल विकास कक्षा तथा पूर्वप्राथमिक विद्यालयहरूको विवरण निम्नानुसार छ :

तालिका २.१ प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा र पूर्व प्राथमिक तह अन्तर्गत सिकाइ केन्द्र तथा विद्यार्थी र शिक्षकको विवरण

	प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा र पूर्व प्राथमिक सिकाइ केन्द्र			विद्यार्थी संख्या			अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको संख्या	शिक्षक संख्या
	सामुदायिक	संस्थागत	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा		
सिन्धुली	४७०	४०	५१	४४३४	४९३१	९३६५		
रामेछाप	३४७	०९	३५६	२७७४	३२०३	५९७७		
दोलखा	२९५	१८	३१३	३००६	३२७४	६२८०		
सिन्धुपाल्चोक	४१८	१९	४३७	४२५०	४९११	९१६१		
काभ्रेपलाञ्चोक	४४६	८६	५३२	५८२९	६४२१	१२७९५		
ललितपुर	१८९	२००	३८९	६१६३	७५००	१३६६३		
भक्तपुर	११४	१६८	२८२	६८४२	८२५१	१५०९३		
काठमाडौँ	२६८	८४९	१११७	२५९८०	३२३७५	५८३५५		
नुवाकोट	३९१	३७	४२८	४७३९	५३६१	१०१००		
रसुवा	८०	८	८८	८५८	८८४	१७४२		
धादिंग	५१५	३४	५४९	५५६७	४९१०	११९९४		
मकवानपुर	४५३	५३	५०६	७११९	८०३५	१५१५४		
चितवन	३४७	१४७	४९४	११९८५	१४७२९	२६७१४		

बागमती प्रदेश	४३३३	१६६८	६००१	८९५४ ६	१०४७ ८५	१९५३९३	८७०	१०२२१
जम्मा	३०५ ८७	६५४३	३७१३ ०	६०१७ १८	६८८४ ३५	१२९०१५ ३	४१७ ५	५५८६५

स्रोत: Flash I Report 2078

२.३.२ विद्यार्थीको विवरण

विद्यार्थीको उमेरका साथै शारीरिक तथा मानसिक अवस्था अनुसार उनीहरूको विपद् संवेदनशीलता फरक पर्छ । कम उमेरका, अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू तुलनात्मक रूपमा बढी सङ्कटासन्न हुन्छन् । उमेर तथा शारीरिक अवस्था अनुसार सार्वजनिक तथा निजी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सारांश विवरण तालिका २.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ । तालिकालाई हरेक वर्ष उपलब्ध हुने तथ्याङ्कका आधारमा अद्यावधिक गर्दै लगिनेछ ।

तालिका २.२ तह, लिङ्ग, आधारमा विद्यार्थीहरूको प्रदेशगत विवरण

प्रदेश	कक्षा १-८ सम्म			कक्षा ९ - १२ सम्म		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
बागमती	469799	510,196	979,995	182,234	176,151	358,385
जम्मा	2656324	2,682,629	5,338,953	895,268	849,768	1,745,036

स्रोत: Flash I Report 2078

२.३.३ शिक्षकको विवरण

विपद् संवेदनशीलता वा उत्थानशील क्षमतामा शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । अर्कोतर्फ शिक्षक पनि विपद् सङ्कटासन्न हुन सक्छन् र विपद्बाट प्रभावित हुन सक्छन् । यसबाट समग्र पठनपाठनमा असर पर्न सक्छ । शैक्षिक तह अनुसार सार्वजनिक तथा निजी विद्यालयमा अध्यापनरत शिक्षकको सारांश विवरण तालिका २.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ । यस तालिकालाई हरेक वर्ष उपलब्ध हुने तथ्याङ्कका आधारमा अद्यावधिक गर्दै लगिनेछ ।

तालिका २.३ शिक्षकको विवरण

प्रदेश	कक्षा १-८ सम्म			कक्षा ९-१२ सम्म			तालिम प्राप्त	अपाङ्गता भएका
	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा		

							शिक्षक संख्या*	शिक्षक संख्या
वागमती	34,068	26,490	60,558	5,237	14,541	19,778		
जम्मा	113,554	143,623	257,177	13,211	50,188	63,399		

स्रोत: Flash I Report 2078 । *तालिम प्राप्त भन्नाले विद्यालय विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी सैद्धान्तिक तथा अभ्यासमूलक तालिम सम्झनुपर्छ ।

२.४ शिक्षण सामग्रीको लेखाजोखा

सामान्य अवस्थामा समेत पाठ्यपुस्तक तथा अन्य शिक्षण सामग्रीको आपूर्तिमा चुनौतिहरू रहेका छन् । विपद् अवस्थामा यो अवस्था झन् बिग्रने निश्चित छ । आपत्कालीन अवस्थाका लागि शिक्षण सामग्रीको विद्यमान अवस्था देहाय बमोजिम रहेको छ । यस तालिकालाई हरेक वर्ष अद्यावधिक गरिनेछ ।

लिका २.४ शिक्षा क्षेत्रका लागि आपत्कालीन सामग्रीको न्यूनतम भण्डारण (Preposition Stock of Education Cluster)

शिक्षण सामग्री	मकवानपुर	काठमाडौं	चितवन	सिन्धुपाल्चोक	जम्मा	१ सेट कति बालबालिकाका लागि?	पहुँचमा रहने जम्मा विद्यार्थी	नोट
ECD किट		२५०						
स्कूल किट		१७९						
विद्यार्थी किट (आधारभूत तह)		२८०३						
विद्यार्थी किट माध्यमिक (छात्र र छात्राहरूको लागि)		९३०						

दूर शिक्षा प्रविधि सेट								
किशोरी किट (किशोरी संख्या)								
शिक्षक किट		६२८						
विभिन्न प्रकारको अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि सामग्री								
मनोरञ्जन किट		१६८						
पाठ्यपुस्तक (१-५)								
पाठ्यपुस्तक (६-१०)								
पाठ्यपुस्तक (१०-१२)								
जम्मा		४९५८						

२.५ बागमती प्रदेशमा विपद् जोखिम बिस्लेषण
प्रकोप स्तारिकरण

प्रकोप	भूकम्प	उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगहरू	बाढी तथा पहिरो	हुरीबतास चटयांग तथा आगलागि	शितलहर
भूकम्प	X	भूकम्प	भूकम्प	भूकम्प	भूकम्प
उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगहरू	X	X	उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगहरू	उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगहरू	उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगहरू
बाढी तथा पहिरो	X	X	X	बाढी तथा पहिरो	बाढी तथा पहिरो
हुरीबतास चटयांग तथा आगलागि	X	X	X	X	हुरीबतास चटयांग तथा आगलागि
शितलहर	X	X	X	X	X
जम्मा	४	३	२	१	०
स्तर	१	२	३	४	५

भूकम्प जहिले पनि नेपालको लागि पहिलो प्रकोप भएकोले यसलाई १ नम्बरमा राखी योजना बनाउनु पर्दछ। अरु प्रकोपलाई स्तरिकरण गर्दा उच्च संक्रामक तथा घातक रोगहरू दोस्रो नम्बरमा रहेको छ। यसैगरी बाढी तथा पहिरो तेश्रो नम्बरमा रहेको छ भने हुरीबतास चटयांग तथा आगलागि चौथो नम्बरमा, शीतलहर पाँचौं नम्बरमा स्तरिकरण गरिएको छ।

२.५.१ प्रकोप पात्रो

यस प्रदेशका जिल्लाहरू बाढी, आगलागी, खडेरी, शितलहर, भूकम्प, महामारी, जनावर आतंक, सडक, हावाहुरी चटयांग जस्ता प्राकृतिक र मानव सृजित प्रकोपहरूबाट प्रभावित हुने गरेको अवस्था रहेको छ। प्रकोपहरूबाट प्रभावित यस प्रदेशको विपद् पुर्बतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्दा भूकम्पलाई पहिलो नम्बरमा र हालको अवस्थामा सबै जिल्लाहरूलाई कोभिड -१९, उच्च संक्रामक तथा घातक रोगहरूले प्रभाव पारेकोले तेस्लाई प्राथमिकताको आधारमा दोस्रो स्थानमा राखी अन्य प्रकोपहरूलाई क्रमस बाढी तथा पहिरो, हुरीबतास चटयांग तथा आगलागि राखिएको छ। त्यस स्तरिकरण अनुसार पहिलो, दोस्रो र तेश्रो नम्बरमा पर्ने प्रकोपलाई विशेष महत्व दिएर सूचना संकलन विश्लेषण गरि यो आपतकालीन अवस्थामा शिक्षाको पूर्व तयारी र प्रतिकार्य योजना तयार पारिएको छ।

प्रकोप	वैशाख	जेष्ठ	असार	साउन	भदौ	असोज	कात्तिक	मंसिर	पुस	माघ	फागुन	चैत्र
भूकम्प												
रु उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगहरु												
बाढी तथा पहिरो												
हुरीबतास चटयांग तथा आगलागि												
शीतलहर												

माथिको तालिकामा भूकम्प र कोभिड -१९, महामारी बर्षभरि नै आउन सक्ने सम्भावना रहन्छ भने बाढी विशेष गरेर असार देखि भदौ सम्म, हावाहुरी र आगलागि चैत्र देखि जेष्ठ सम्म, शीतलहर पुष र माघ चटयांग चैत्र देखि श्रावण सम्म हुने गरेको पाइन्छ ।

परिच्छेद ३: भूकम्पको परिदृश्य र पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

३.१ परिदृश्य:

विक्रम संवत् २०७२ सालको वैशाखमा पहिलो भूकम्पमा बिदाको दिन भएकाले विद्यालय बन्द भएको र दोस्रो भूकम्पमा पहिलो भूकम्पको कारण विद्यालय बन्द रहेकोले मानवीय क्षतिको हिसाबले नराम्रो प्रभाव पर्नबाट जोगिएको थियो।

वि. सं. २०७२ साल वैशाख १२ गते दिनको ११:५६ बजेमा गएको ७.६ रेक्टर स्केल को गोरखा भूकम्प वि. सं. १९९० सालको महाभूकम्प पछिको ठूलो एवम् विनाशकारी भूकम्प हो । यस भूकम्पले गोरखाको बारपाक र सो देखि पूर्व दोलखा सम्म करिब १४० किलोमिटरको क्षेत्रमा जमिनमुनि दरार उत्पन्न गरी ठूलो मानवीय र भौतिक क्षति गऱ्यो । भूकम्पको हाइपोसेन्टर सापेक्षित रूपमा कम गहिराइ (१५ कि.मि.) मा रहेकोले भूकम्पको कम्पन जमिनको सतहमा बढी नै हुन गयो । गोरखा भूकम्पको तीव्रताको मापन नेपालमा वैज्ञानिक तवरले विस्तृत रूपमा हुन सकेन । यद्यपि अमेरिकी भौगोलिक सर्भे प्रवेगको आधारमा तीव्रता उच्चतमसम्म पुगेको तथ्याङ्क प्रस्तुत गरेको छ । गोरखा भूकम्प २०७२ बाट मुलुकभरी स्वदेशी एवं विदेशी नागरिकहरुगरी जम्मा ८ हजार ९७० जनाको मृत्यु भएको थियो मृत्यु हुने कुल व्यक्तिहरु मध्ये ५६ प्रतिशत महिला तथा ४४ प्रतिशत पुरुषहरु थियो । भूकम्पबाट विद्यालय, स्वास्थ्य तथा अन्य कार्यालयहरुमा क्षतिपुगेको थियो । त्यस्तैगरि उक्त भूकम्पले ४ हजार ८३ विद्यालयहरु पूर्ण तथा आंशिक रूपमा प्रभावित भएको थियो । सो भूकम्पले प्रदेश नं.२ का विद्यालयहरुमा पनि धेरै असर गरेको थियो । यसरी भूकम्प नेपालकै लागि प्रमुख प्रकोप भएकोले यसलाई १ नं को प्रकोप मानेर योजना बनाउनु पर्ने नेपाल सरकारको दस्तावेजले निर्देश गरेको छ ।

(स्रोत —गोरखा भूकम्प अनुभव र सिकाई, नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालय, विपद् व्यवस्थापन महाशाखा)

३.२ भूकम्पको घटना विवरण (परिदृश्य)

यस प्रदेशमा गोरखा भूकम्प जस्तो भूकम्प गएमा १५ प्रतिशत विद्यालयहरुमा पूर्ण क्षति हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ । भूकम्प दिनको समयमा आउन सक्ने अनुमान गरिएको छ । भूकम्पले गर्दा विद्यालयहरु पूर्णरूपमा भत्किने, आंशिक रूपमा भत्किने, विद्यालयका शैक्षिक सामग्रीहरु, टेबल, बेन्च, शौचालय, पानीका धारा टंकीहरु नष्ट हुने अनुमान गरिएको छ । यसका साथै शिक्षक तथा बालबालिकाहरुको मृत्यु हुने, घाइते हुने, बालबालिकाहरुको पठनपाठनका सामग्रीहरु नष्ट हुने, स्कुलका पोशाकहरु नष्ट हुने अनुमान गरिएको छ । यो आँकलन घटना घटेको २४ घण्टाको अवधिको अवस्था कल्पना गरी तयार गरिएको हो ।

सोमबार अपरान्ह २ बजे बागमती प्रदेशको रामेछाप जिल्लामा केन्द्रबिन्दु भएको ७.८ म्याग्निच्युडको भूकम्प गयो । भूकम्पबाट प्रदेश भरिमा ५०,०२४ घरमा क्षति भयो (तालिका ३.१) । ती मध्ये १४ हजार ७५१ तत्काल भत्केर ध्वस्त भए । त्यस्तै, ३५ हजार ३०३ घरमा पुनः बसोबास गर्न नमिल्ने गरी क्षति भयो । भूकम्पबाट १ लाख भन्दा बढी घरमा राखेको अन्नपात र अन्य धनमालमा पनि व्यापक क्षति पुगेको छ ।

तालिका ३.१ भूकम्पबाट घर, भवनमा भएको क्षति विवरण (DG = Damage Grade)

प्रदेश	क्षतिको स्तर				
	सामान्य (DG1)	मध्यम (DG2)	व्यापक (DG3)	पूर्ण क्षति (DG4)	पुरै भत्केको (DG5)
बागमती	१६,८२९	११,८११	४,८६५	१,७९८	१४,७५१

यस घटनामा ९ हजार मानिसको तत्कालै मृत्यु भयो भने ५३ हजार जना घाइते भए (तालिका ३.२) । भूकम्पबाट गोठमा क्षति हुँदा लाखौं पशुपक्षीको मृत्यु भयो । समयमै पशुपक्षीका मृत शरीरको उचित व्यवस्थापन गर्न नसके रोगव्याधीको जोखिम छ ।

तालिका ३.२ भूकम्पबाट भएको मानवीय क्षति र असर

प्रदेश	मानव मृत्यु	घाइते	प्रभावित जनसंख्या	प्रभावित परिवार
बागमती	९,०००	५३,०००	२,५००,०००	५९६,०००

भूकम्पका कारण धेरै पुल तथा सडक खण्डमा क्षति भएको छ । ठाउँठाउँमा पहिरो गएर खासगरी बागमती, गण्डकी र लुम्बिनी प्रदेशमा सडक यातायात अवरुद्ध भएको छ । सडक यातायात पूर्ण सुचारु गर्न १० दिनसम्म लाग्न सक्नेछ ।

भूकम्पका कारण खानेपानीका मूहान, सङ्कलन पोखरी र वितरण प्रणालीमा क्षति पुगेको छ । मुख्य शहर बजारमा कम्तिमा एक हप्तासम्म खानेपानीको अभाव हुनेछ । त्यसै गरी विद्युत आपूर्ति पनि अवरुद्ध हुनेछ । विद्युत आपूर्ति सुचारु गर्न ठाउँ हेरी १ देखि ३ हप्तासम्म लाग्नेछ । सञ्चार सेवा केही घण्टासम्म पूर्णरूपमा अवरुद्ध भयो । मोवाइल सेवा बेलुकी ७ बजेबाट पुनः सञ्चालनमा आयो । केही ठाउँमा सञ्चार सुचारु हुन ३ हप्तासम्म लाग्नेछ ।

३.३ भूकम्पबाट शिक्षा क्षेत्रमा परेको असर

भूकम्पबाट बागमती, लुम्बिनी र गण्डकी प्रदेशमा गरी ३६ हजार कक्षाकोठा क्षतिग्रस्त भए । जस मध्ये यस प्रदेशमा २ हजार विद्यालयहरू १२ हजार कक्षाकोठा पुनर्निर्माण गर्नुपर्ने छ । ४ हजार कक्षाकोठामा □□□□□□□□ गरेपछि मात्र सञ्चालन गर्न सकिन्छ । बाँकि २ हजार कक्षाकोठा सामान्य मरम्मत पछि सञ्चालन गर्न सकिन्छ । विद्यालय भवनहरू भत्केर शैक्षिक सामग्रीमा पनि क्षति भएको छ । घरहरूमा भएको क्षतिको कारण धेरै विद्यार्थीको शैक्षिक सामग्रीमा क्षति भएको छ ।

विपद् प्रतिकार्यमा अस्थायी सिकाइ केन्द्रको स्थापना, शैक्षिक सामग्रीको वितरण र बालबालिका, अभिभावक र शिक्षकहरूलाई मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउनु प्रमुख प्राथमिकता हुनु पर्नेछ।

प्रभावित तह	जम्मा विद्यार्थी संख्या	जम्मा प्रभावित विद्यार्थी संख्या	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको हालको संख्या	प्रतिशत	कैफियत
इसिडि	99,601	14,940	306		
आधारभुत	401,063	60159	2215		
माध्यमिक	168,928	25339			
जम्मा	669,592	100,438	2,521		

३.४ भूकम्पको प्रतिकार्य रणनीति

विपद् प्रतिकार्य गर्न विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि प्रदेश शिक्षा समूह परिचालित हुनेछ । यस शिलशिलामा सम्बन्धित गाउँ/नगरपालिकाको शिक्षा समूह र अन्य विषयक्षेत्रका समूहसँग आवश्यक समन्वय र तालमेल गरी कार्यसञ्चालन गरिनेछ। प्रदेश शिक्षा समूहका मुख्य रणनीतिक क्रियाकलापहरू निम्न बमोजिम हुनेछन् ।

- (१) प्रभावित क्षेत्रका विद्यालयको द्रुत लेखाजोखा गरी क्षतिको मूल्याङ्कन गर्ने र विद्यालय भवनलाई सुरक्षित र असुरक्षित वर्गमा छुट्याउने,
- (२) शैक्षिक सामग्रीमा भएको क्षति र पठनपाठन निरन्तर गर्न चाहिने शैक्षिक सामग्रीको लेखाजोखा गर्ने,
- (३) सुरक्षित स्थानमा आवश्यक आधारभुत सेवा सुविधा सहितका अपाङ्गता भएका बालबालिका र किशोरकिशोरी समेतलाई उपयुक्त हुने गरी अस्थायी कक्षाकोठा (Temporary Classrooms) वा अस्थायी सिकाइ केन्द्र वा अनलाइन सिकाइ केन्द्र वा भर्चुअल कक्षा स्थापना गर्ने,
- (४) आपत्कालीन शैक्षिक सामग्री वितरण गर्ने,
- (५) शिक्षक तथा सहजकर्तालाई आवश्यक अनुशिक्षण र परामर्श प्रदान गर्ने,
- (६) विद्यालय र पठनपाठन सञ्चालन गर्न समुदाय परिचालन गर्ने,
- (७) शिक्षाक्षेत्रको मानवीय सहायता र आपत्कालीन पठनपाठन र सिकाइ सञ्चालनमा अन्तर्राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड (Inter Agency Network for Education in Emergencies – INEE Standards) पालना गर्ने, गराउने,
- (८) प्रभावित परिवारहरूको मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति साथै बालबालिकाको संरक्षण, सरसफाइ, सरसामान, आश्रय, स्वास्थ्य र पोषण जस्ता साझा सरोकारका सवाल सम्बोधन गर्न सम्बन्धित क्लस्टरहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,

- (९) भूकम्प पछिको समय अवधिमा (० देखि ३-६-१२-२४-७२ घण्टा, ७२ घण्टा-२ हप्ता, २ हप्ता- ३ महिना आदि) क्रमशः गर्नुपर्ने क्रियाकलाप र समूहका सदस्यको जिम्मेवारी निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने,
- (१०) अन्तर्राष्ट्रिय सहायता परिचालन भएको अवस्थामा सम्बन्धित संघ, संस्थासँग समन्वय गर्न सहजीकरण गर्ने,
- (११) मानवीय सहायता परिचालन र शैक्षिक सामग्री आपूर्ति गर्दा यथोचितरूपमा सामग्री, नगद, प्रविधि तथा अन्य उपाय अवलम्बन गर्ने र
- (१२) मानवीय सहायतामा भिजिविलिटि सम्बन्धी सहमति भएको मापदण्ड लागु गर्ने।

३.५ भूकम्पको सामना गर्न आवश्यक र विद्यमान क्षमता विश्लेषण

(क) आवश्यक क्षमता

तालिका ३.३ आवश्यकताको विवरण (भूकम्प परिदृश्यका लागि)

क्र.सं.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	परिमाण	कैफियत
क	जनशक्ति	संख्या		...को मापदण्ड अनुसार
१	तालिमप्राप्त उद्धारकर्ता, शिक्षक टोली	संख्या	२०००	हरेक विद्यालयमा एक टोली (शिक्षक, कर्मचारी र विद्यार्थी), प्रति टोली ६ जना
२	क्षमता र आवश्यकता मूल्याङ्कन गर्नको लागि दक्ष (इरा) टोली	संख्या	५०	प्रति टोली २ जनाका दरले २००० विद्यालयका लागि (प्रति स्थानीय तह औसतमा ४० विद्यालयको लागि १ टोली)
३	आपत्कालीन अवस्थामा पठनपाठन गराउन तालिम प्राप्त शिक्षक	संख्या	२०००	प्रति विद्यालय एक जना विपद् सम्पर्क शिक्षक
ख	सामग्री तथा प्रविधि औजार			
१	ECD किट	संख्या	४१९६	४० विद्यार्थी बराबर १ इसिडि किट, प्रति केन्द्र एक (न्युनतम) ४१९६ केन्द्र
२	स्कूल किट परिदृश्य अनुसार	संख्या	२०००	प्रति विद्यालय एक (न्युनतम)।
३	शिक्षक किट (आधारभूत)	संख्या	३३३९०	प्रति ४० विद्यार्थी एक शिक्षक/कक्षा किट ।
	शिक्षक किट (माध्यमिक)	संख्या	९४५४	प्रति ४० विद्यार्थी एक शिक्षक/कक्षा किट ।
४	विद्यार्थी किट (आधारभूत तह)	संख्या	४०१०६३	प्रति विद्यार्थी एक किट
५	विद्यार्थी किट (माध्यमिक तह)	संख्या	१६८९२८	प्रति विद्यार्थी एक किट

क्र.सं.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	परिमाण	कैफियत
६	सबै तहका विद्यार्थी, शिक्षक तथा सम्बन्धित निकायका लागि दूर शिक्षा प्रविधि सेट	संख्या	४,०००	न्युनतम २ सेट प्रति विद्यालय आँकलन गरिएको
७	किशोरी किट	संख्या	८१९२७	माध्यमिक तहका कूल किशोरी संख्या
८	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि सामग्री	सेट	२५२१	
९	मनोरञ्जन किट	सेट	२०००	प्रति विद्यालयमा कम्तिमा १ सेट
१०	पाठ्यपुस्तक (१-८)	सेट	२०००००	हरेक विद्यालयमा प्रति कक्षा १० सेटका दरले
११	पाठ्यपुस्तक (९-१२)	सेट	१०००००	हरेक विद्यालयमा प्रति कक्षा ५ सेटका दरले
ग	आधारभूत भौतिक संरचना र सामग्री			
१	सुरक्षित खुलास्थल	संख्या	२०००	परिदृश्य अनुसार सबै विद्यालयमा
२	अस्थायी सिकाइ केन्द्रका लागि निर्माण सामग्री (कक्षाकोठा)	सेट	१२०००	परिदृश्य अनुसार
३	कार्यालय कोठा	सेट	१२०००	परिदृश्य अनुसार
४	शौचालय (अपाङ्ग-मैत्री)	सेट	४०००	छात्र छात्राका लागि बेग्लाबेग्लै
५	खानेपानी (अपाङ्ग-मैत्री)	सेट	२०००	
घ	लागत रकम			
१	पूर्वतयारीका लागि आवश्यक रकम	रु.	१ करोड	भूकम्पको अनुमानका आधारमा राखिएको
२	प्रतिकार्यका लागि आवश्यक रकम	रु.	२५ करोड	भूकम्पको अनुमानका आधारमा राखिएको
	जम्मा लागत रकम	रु.	२५ करोड	भूकम्पको अनुमानका आधारमा राखिएको
	स्थानीय तह तथा प्रदेशबाट उपलब्ध हुने रकम	रु.		६०% अनुमानित
	संघबाट परिपूर्ति गर्नुपर्ने रकम	रु.		४०% अनुमानित
१	शिक्षा क्षेत्रको कोष	रु.		शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रले गर्ने

क्र.सं.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	परिमाण	कैफियत
२	विपद् व्यवस्थापन कोषबाट प्रतिवद्धता व्यक्त भएको रकम	रु.		कार्यकारी समितिको निर्णयमा प्राधिकरणबाट उपलब्ध हुने
३	गैरसरकारी क्षेत्रबाट प्रतिवद्धता गरिएको रकम	रु.		
४	निजी विद्यालयहरूबाट छुट्याइएको कोष	रु.		
ड	<i>संस्थागत संरचना</i>			
१	विपद् व्यवस्थापन समिति	संख्या	८५	हरेक स्थानीय तहमा
२	उद्धार टोली	संख्या	२०००	हरेक विद्यालयमा
३	अन्य कार्यदल	संख्या		

(ख) उपलब्ध र अपुग क्षमता

तालिका ३.४ विद्यमान स्थिति र भूकम्प प्रतिकार्य गर्न अपुग हुने क्षमताको सारांश विवरण

क्र.स.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	उपलब्ध परिमाण			जम्मा उपलब्ध परिमाण	अपुग परिमाण	कैफियत
				संघीय तह	प्रदेश तह	स्थानीय तह			
क	जनशक्ति								
१	तालिमप्राप्त उद्धारकर्ता, शिक्षक टोली	संख्या	२०००					२०००	
२	क्षति र आवश्यकता मूल्याङ्कन गर्नको लागि दक्ष (इरा) टोली	संख्या	५०					५०	
३	सङ्कटकालीन कार्य सञ्चालन गर्न सहयोग गर्न समन्वय टोली	संख्या	१३					१३	प्रत्येक जिल्लामा
ख	सामग्री, प्रविधि, औजार								
१	ECD किट	संख्या	४१९६					४१९६	
२	स्कूल किट	संख्या	२०००					२०००	
३	शिक्षक किट	संख्या	४२८४४					४२८४४	
४	विद्यार्थी किट (आधारभूत तह)	संख्या	४०१०६३					४०१०६३	

५	विद्यार्थी किट (माध्यमिक तह)	संख्या	१८६९२८					१८६९२८	
६	सबै तहका विद्यार्थी, शिक्षक तथा सम्बन्धित निकायका लागि दूर शिक्षा प्रविधि सेट	संख्या	४,०००					४,०००	
७	किशोरी किट	संख्या	८१९२७					८१९२७	
८	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि सामग्री	सेट	२५२१					२५२१	
९	मनोरञ्जन किट	सेट	२०००					२०००	
१०	पाठ्यपुस्तक (१-५)	सेट	२०००					२०००	
११	पाठ्यपुस्तक (६-१०)	सेट	२०००					२०००	
१२	पाठ्यपुस्तक (१०-१२)	सेट	२०००					२०००	
ग	आधारभूत भौतिक संरचना र सामग्री								
१	सुरक्षित खुलास्थल	संख्या	२०००					२०००	
२	अस्थायी सिकाइ केन्द्र निर्माण सामग्री	सेट	४१९६					४२९६	
३	कार्यालय कोठा	सेट	२०००					२०००	
४	शौचालय	सेट	४०००					४०००	
५	खानेपानी	सेट	२०००					२०००	
६	सुरक्षित कक्षा सञ्चालन प्रविधि		२०००					२०००	
घ	लागत रकम								

१	पूर्वतयारीका लागि आवश्यक रकम	रु.	1 करोड					1 करोड	
२	प्रतिकार्यका लागि आवश्यक रकम	रु.	50 करोड					50 करोड	
ड	संस्थागत संरचना								
१	विपद् व्यवस्थापन समिति	संख्या							
२	उद्धार टोली	संख्या	२०००					२०००	
३	अन्य कार्यदल	संख्या							

३.६ भूकम्प परिदृश्यका लागि शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

३.६.१ आधारभुत र सामान्य पूर्वतयारी कार्ययोजना (General Preparedness)

तालिका ३.५ आधारभूत तथा सामान्य पूर्वतयारी कार्ययोजना

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
जनशक्ति व्यवस्थापन					
तालिम प्राप्त जनशक्तिको रोष्टर अद्यावधिक गर्ने	१ डाटावेस	हेटौडा	हरेक वर्ष	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
पाठ्यक्रम विकास केन्द्रसँग समन्वय गरी तालिम सामग्री, पुस्तिका र विधि तयार गरी स्रोत व्यक्ति तथा सम्बन्धित निकायमा वितरण गर्ने	आवश्यकताको लेखाजोखा गर्ने	प्रदेशभर	आव २०७९/८०	समूह नेतृत्वलेख शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
				केन्द्र सँग समन्वय गरेर	
इरा, मिरा विषयमा प्रदेशमा १, जिल्ला १३ र स्थानीय तहहरूको लागि ११९ स्थानमा तालिम सञ्चालन गर्ने	१३३	प्रदेशभरी	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
प्रदेश शिक्षा समूह सदस्यका कर्मचारीहरूलाई अनुशिक्षण, प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने	१	हेटौडा	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
विद्यालय सुरक्षा सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने	११९	प्रदेशभरी	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
सूचना व्यवस्थापन अधिकृत (IMO) लाई तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण गर्न र को, कहाँ, के गर्दैछ (3Ws) सम्बन्धी रिपोर्टिङ गर्न तालिम दिने	१३	जिल्ला जिल्लामा	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व र सदस्यहरू	
आचारसंहिताका बारेमा तालिम दिने/संघको तालिममा	१	प्रदेश राजधानी/ संघले आयोजना गरेकोमा सहभागी हुने		समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
सञ्चार मिडियासँग कसरी कुरा गर्ने भन्ने तालिम दिने	१	हेटौडा	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाको विवरण सङ्कलन तथा अद्यावधिक गर्ने	१	प्रदेशभरी	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
सञ्चार वृक्ष तथा सूचना सङ्कलन संयन्त्र तयार वा अद्यावधिक गर्ने	१	हेटौडा	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
सूचना सङ्कलन तथा व्यवस्थापनलाई तयारी हालतमा राख्ने	१	हेटौडा	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
इरा, मिरा फारामहरू छपाइ गर्ने वा मोवाइल एपमा फाराम भरी विद्युतीय माध्यमबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सकिने गरी तयार गर्ने	१	प्रदेशभरी, अनलाइन	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
जनप्रतिनिधि र समाजका अगुवाहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	११९	स्थानीय तहहरू	हरेक वर्ष क्रमशः	नेतृत्व, सहनेतृत्व	
स्रोत परिचालन					
सरकारी, युएन, गैसस, निजी क्षेत्रमा आपत्कालीन शिक्षाका लागि बजेट विनियोजन गर्न पैरवी गर्ने	आवश्यकता अनुसार	हेटौडा	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
समूह सदस्यहरूलाई CERF, FLASH APPEAL लगायतका वित्त पोषण सम्बन्धमा अभ्यस्त बनाउने ।	१	हेटौडा	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
आवश्यकता पर्दा तत्काल पेश गर्न र प्रयोग गर्न सकिने गरी नमुना CERF, FLASH APPEAL र रणनीतिक प्रतिकार्य योजनाको फारामहरू तयार गरिराख्ने ।	१	अनलाइन	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
शिक्षा फ्लास प्रतिवेदन सहजै प्राप्त गरी प्रयोग गरी राख्ने	१	अनलाइन	हरेक वर्ष	समूह नेतृत्व	
समुदाय परिचालन					
गाउँ/नगरपालिकालाई समुदाय/विद्यालय सञ्चालक समिति/पिटिए परिचालन गर्न विधि, प्रणाली बनाउन सघाउने	हरेक विद्यालय/ स्थानीय तह	प्रदेशभरी	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
अस्थायी कक्षाकोठा स्थापना र विस्थापितहरूलाई अस्थायी आश्रय बनाउन बैकल्पिक ठाउँ पत्ता लगाउने	हरेक स्थानीय तह	प्रदेशभरी	हरेक वर्ष क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
विद्यालय सुरक्षा तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण, भग्नावशेष सफा गर्ने र अस्थायी कक्षाकोठाको सञ्चालन तथा मर्मतसम्भार गर्ने समन्वय गर्ने	प्रभावित क्षेत्र	प्रदेशभरी	हरेक वर्ष	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
शैक्षिक तथा अन्य सामग्री र उपकरण व्यवस्थापन					
आवश्यक परिमाणमा शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्था, भण्डारण गर्ने (आवश्यकता र अपुगको विक्षेपणका आधारमा)	पायक पर्ने स्थानमा	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
सबै विद्यालयलाई शिक्षण सामग्रीहरू सुरक्षित ठाउँमा राख्न अनुरोध गर्ने ।	सबै विद्यालय	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व	
विपद्को समयमा अपनाउनुपर्ने सावधानी र सुरक्षाका उपाय तथा अनुशासनका बारेमा विद्यार्थीलाई सचेत गर्ने तथा सो को लागि समन्वय गर्ने ।	सबै विद्यालय	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व र समूह सदस्यहरू	
विपद्को समयमा पठनपाठन निरन्तर गर्न आवश्यक तयारी गर्ने र समन्वय गर्ने ।	सबै विद्यालय र स्थानीय तह	प्रदेशभरका स्थानीय तहलाई सहयोग	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
विद्यालयहरूमा सचेतना					
भूकम्पीय सुरक्षा सम्बन्धी विद्यार्थीहरू र शिक्षकका लागि सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	३६५ दिन	प्रदेशभरका विद्यालयहरू	निरन्तर	नेतृत्व, सहनेतृत्व	

३.६.२ सामान्य पूर्वतयारी योजना कार्यान्वयन गर्न स्रोत व्यवस्थापन

अपुग क्षमता पुरा गर्न नेतृत्व र सहनेतृत्वले अग्रसरता लिई समूहका सदस्यहरूले सामान्य तवरले पुरा गर्न सकिने सम्मको विवरण तालिका ३.६ मा उल्लेख गरिएको छ । तत्काल पुरा गर्न सकिने अवस्था नदेखिएको हकमा सम्बन्धित संस्थाले आफ्नो माथिल्लो निकाय साथै सम्भावित दातासमक्ष

प्रस्तावना पेश गरी अनुरोध गर्न तथा विपद् घटना हुना साथ तत्काल परिस्थितिको लेखाजोखा गरी सदस्यहरूले आपसी समन्वय गरी बाह्य सहयोगको अपिल गर्ने रणनीतिक योजना तय गरिएको छ ।

अपुग स्रोतसाधन र क्षमताको परिपूर्ति देहाय बमोजिम गरिनेछः

- (१) शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रले वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्ने,
- (२) भैपरी आएमा शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रले अन्य प्रयोजनको लागि छुट्याएको स्रोतसाधन वा वार्षिक बजेट आपत्कालीन योजनामा उपयोग गर्न रकमान्तर गर्ने,
- (३) प्राधिकरण मार्फत् विपद् व्यवस्थापन कोषको रकम निकास गरी आवश्यक सामग्री, प्रविधि र अन्य स्रोतसाधन खरिद गरी भण्डारण गर्ने र उपयोग गर्ने,
- (४) प्राधिकरणसँग समन्वय गरी शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रले विपद् अवधिमा आवश्यक परेमा शिक्षा क्षेत्रको लागि सामग्री, औजार र सेवा तत्काल खरिद गर्न वा भाडामा लिन उपयुक्त आपूर्तिकर्ता, उद्योग व्यवसायीसँग प्रचलित कानून बमोजिम अनुबन्ध करार गर्ने,
- (५) सहनेतृत्वले आवश्यकता परिपूर्तिका लागि स्रोतसाधन जुटाउन पहल गर्ने,
- (६) समूहका अन्य सदस्यले स्रोतसाधन जुटाउन पहल गर्ने,
- (७) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा क्षमता बढाउन पहल गर्ने र
- (८) तालिम, अभ्यास गरी उपलब्ध जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।

३.६.३ भूकम्पको प्रतिकार्य योजना

तालिका ३.६ भूकम्पको लागि प्रतिकार्य योजना

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
०-७२ घण्टा (परिदृष्य बमोजिम)				
विद्यालय सञ्चालन भैरहेको समयमा	प्रदेश शिक्षा समूहको आकस्मिक बैठक गरी तयारी गर्ने	सामाजिक विकास मन्त्रालय/ शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
भूकम्प गएको अवस्थामा	प्रदेश विपद् व्यवस्थापन समितिको बैठकमा सहभागी हुने	प्रदेश हेटौडा	समूह नेतृत्व तथा सहनेतृत्व	१५ हजार
	सवै जिल्लाहरूबाट प्रारम्भिक क्षतिको विवरण संकलन गर्ने (इरा फर्मेटको प्रयोग गर्ने तथा मोबाइल एप्सको प्रयोग गर्ने) ।	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व तथा सहनेतृत्व,	
	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र स्थानीय तह शिक्षा इकाइ लाई परिचालन हुन तयारी हुन निर्देशन गर्ने ।	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व	
	सुरक्षा निकायसँग समन्वयगरी खोज तथा उद्धारका कार्य गर्न जिल्ला स्थित सुरक्षा निकायसँग समन्वय गर्ने, उद्धार कार्यमा अपांगता भएका विद्यार्थीहरूको विशेष खयाल राख्न अनुरोध गर्ने ।	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व	
	बालबालिका तथा शिक्षकले भूकम्पको समय अवधि भर ड्रप, कभर, होल्डगरी भूकम्प पश्चात विद्यालयले तयार गरेको आपातकालिन निकास मार्ग प्रयोग गरेर बालबालिकाहरूलाई सुरक्षित स्थानमा लैजान सहयोग गर्ने ।	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व	
	घाइते विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूलाई प्राथमिक उपचार गर्न स्वास्थ्य क्लस्टरसँग समन्वय गर्ने ।	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व	२ लाख
	विद्यालयका महत्वपूर्ण कागजात र सामग्रीहरू सुरक्षित स्थानमा लैजान सुरक्षा निकायसँग समन्वय गर्ने ।	सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व	५० हजार
	समूहको बैठक बसेर अवस्थाको विश्लेषण गर्ने	सामाजिक विकास मन्त्रालय/ शिक्षा विकास निर्देशनालय	समूह नेतृत्व तथा सहनेतृत्व	१५०० हजार

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	प्रभावित क्षेत्रमा ईरा टोली परिचालन गर्न तयारी गर्ने	प्रदेशभरी	समूह नेतृत्व तथा सहनेतृत्व	५ लाख
	उपयुक्त सञ्चार माध्यमबाट विद्युत आदि आगलागी हुने स्रोतहरू बन्द गर्ने जस्ता अत्यावश्यक सूचनाहरू प्रवाह गर्ने ।	प्रभावित क्षेत्रका विद्यालय तथा समुदायमा	समूह नेतृत्व	५० हजार
विद्यालय चलेको वा नचलेको अवस्थामा	भूकम्प गएका क्षेत्रमा विद्यालयमा परेको असरको बारेमा जानकारी लिने	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र स्थानीय तह शिक्षा इकाइ	समूह नेतृत्व	
	समूहको आपत्कालीन बैठक बस्ने	हेटौंडा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	२५०००
	विद्यालय, स्थानीय तह, जिल्लाबाट अवस्थाको थप जानकारी लिने	प्रभावित क्षेत्रबाट पर्देश शिक्षा समूहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	विद्यालय शिक्षक, कर्मचारी तथा विद्यार्थीहरूको अवस्थाको बारेमा जानकारी सङ्कलन गर्ने	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र स्थानीय तह शिक्षा इकाइ	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	अवस्था विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने	हेटौंडा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	२००००
	स्थानीय तहबाट माग भए प्रभावित क्षेत्रमा भ्रमण गर्ने	माग भएको स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	२ लाख
	प्रारम्भिक द्रुत लेखाजोखा (IRA) गर्न समन्वय र सहयोग गर्ने	स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	प्रारम्भिक द्रुत लेखाजोखाबाट प्राप्त जानकारी विश्लेषण गर्ने	हेटौंडा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	सहायता आवश्यकताको विवरण, योजना बनाउने र अन्य संस्था सँग समन्वय गर्ने	प्रदेश तह हेटौडा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
७२ घण्टा-२ हसा				
	प्रारम्भिक द्रुत लेखाजोखा (MIRA) गर्न समन्वय र सहयोग गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	अन्य संस्था समूहसँग समन्वय गर्ने	प्रदेश तह हेटौडा	समुहका तोकिएका सम्पर्क व्यक्ति	
	प्रतिकार्यको अनुगमन गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा	अनुगमन समिति	३ लाख
	जनशक्ति तथा सामग्रीहरू सम्बन्धित विद्यालय, अस्थायी क्याम्पमा पठाउने	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	२ लाख
	समुदायमा बालबालिकाहरूलाई विद्यालय आउन/पठाउन सचेता तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा सञ्चालन गर्न स्थानीय तहलाई सहयोग र समन्वय गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	आवश्यक वैकल्पिक प्रविधिको प्रयोग गरी पठनपाठन सुचारु गर्न गर्न प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आवश्यक सहयोग गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	स्थानीय रहनसहनको सम्मान गर्न, अनुचित प्रभाव पार्न र धर्मान्तरण नगर्न नगराउन सबै सहयाताकर्मीलाई निर्देश गर्ने	सम्बन्धित संघसंस्थाहरूलाई प्रदेशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	लैङ्गिक मैत्री तथा अपाङ्गता मैत्री पठनपाठन सञ्चालन गर्न स्थानीय तहलाई सहयोग तथा समन्वय गर्ने	सम्बन्धित संघसंस्थाहरूलाई प्रदेशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	बालबालिकाको संरक्षण तथा सुरक्षित वातावरणमा पठनपाठन सुनिश्चित गर्न आवश्यक समन्वय, सहयोग र नेतृत्व गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा प्रदेश भरि	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
२ हसा - ४ हसा				
	विद्यालय सञ्चालन निरन्तरता गर्न स्थानीय तह र विद्यालयलाई सहयोग गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	अस्थायी कक्षा इसिडि र अरु शैक्षिक क्रियाकलाप चलाउन सहयोग समन्वय गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	आवश्यक भए अनलाइन कक्षा चलाउन सहयोग गर्ने तथा अविभावकको सहयोगमा गृह शिक्षण गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	अनुगमन तथा स्थितिको विश्लेषण गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	आवश्यक भएका स्थानीय तह, विद्यालयमा नगद, सामग्री प्रवाह गर्न निकाय खोजि गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	जनशक्ति अपुग भएका ठाउँमा शिक्षक तथा अन्य सहायताकर्मी पठाउने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
१ महिना-३ महिना				
	अस्थायी कक्षा र बालविकास केन्द्र (इसिडि) निरन्तर चलाउन सहयोग गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	बालबालिकाको संरक्षण तथा सुरक्षित वातावरणमा पठनपाठन सुनिश्चित गर्न आवश्यक समन्वय, सहयोग र नेतृत्व गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा, प्रदेश भरि	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	आवश्यकता भए पक्की संरचनाका कक्षाकोठा बनाउन सहयोग, समन्वय गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, समूह सदस्य	
	गृह सिकाईको लागि सन्दर्भ सामाग्रीहरू छपाई गरि वितरण गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	विपद् पश्चात्को पुनःनिर्माण आवश्यकता मूल्याङ्कन (पिडिएनए) गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	परिदृष्यमा आँकलन गरे भन्दा विकराल स्थिति सृजना हुन गएमा परिस्थितिको विश्लेषण गरी आवश्यक योजना तयार गरी लागु गर्ने	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

३.६.४ भूकम्पको प्रतिकार्यमा लैङ्गिक, सामाजिक एवं समावेशिता र अपाङ्गता भएकाहरूको विशिष्ट आवश्यकताको सम्बोधन गर्न क्रियाकलाप र रणनीति

तालिका ३.७ भूकम्पको अवस्थामा विशिष्ट आवश्यकताका लागि योजना

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
अपाङ्ग-मैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सञ्चालन गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	प्रदेशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, समूह सदस्य	

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
अपाङ्ता भएका विद्यार्थी अनुकूल हुनेगरी सिकाइ वातावरण तयार गर्ने समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	प्रदेशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, समूह सदस्य	
अपाङ्ता भएका विद्यार्थीका लागि पाठ्य तथा सिकाइ सामग्री उपलब्ध गराउन समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	प्रदेशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, समूह सदस्य	
अपाङ्ता भएका विद्यार्थीका लागि विद्यालय सम्मको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	प्रदेशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, समूह सदस्य	

३.६.५ सञ्चार तथा पैरवी योजना

पूर्वतयारी चरणमा सञ्चार तथा पैरवी

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
भूकम्पीय सुरक्षा सम्बन्धी सन्देश तथा कार्यक्रमहरू निर्माण तथा प्रकाशन प्रसारण गर्ने, विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी सन्देश तथा कार्यक्रमहरू निर्माण तथा प्रसारण गर्ने,	एफएम रेडियो	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	२५०००
	टेलिभिजन केबल टेलिभिजन		
	प्रिन्ट मिडिया		

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
शिक्षा लगायतका सामाजिक विषयमा केन्द्रित सञ्चारमूलक गतिविधिमा विपद व्यवस्थापनको विषय समेट्ने, बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, लैङ्गिक तथा सामाजिक सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्न आवश्यक चेतना अभिवृद्धि तथा संस्थागत प्रवन्ध मिलाउन पैरवी गर्ने	न्यू मिडिया: अनलाइन र सामाजिक सञ्जाल		

आपत्कालीन अवस्थामा सञ्चार तथा पैरवी

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
०-७२ घण्टा २ हप्ता - १ महिना १महिना- ३महिना	आपत्कालीन अवस्थाका बारेमा सञ्चार माध्यमबाट जानकारी दिने <ul style="list-style-type: none"> - भूकम्प र परकम्पहरू बारे - खुला स्थान र भेला हुने बारे - घाइतेको अबस्था र उद्धारका बारे - शिक्षा निरन्तरता बारे - शीघ्र पुनर्स्थापना बारे - सुनिश्चितता गर्न आवश्यक चेतना अभिवृद्धि तथा संस्थागत प्रवन्ध मिलाउने बारे - मनोपरामर्श सेवा सम्बन्धी 	प्रदेशभर, खास गरी प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

परिच्छेद ४: बाढी तथा पहिरोको परिदृश्य र पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

४.१ बाढी तथा पहिरो को परिदृश्य

अध्ययनअनुसार यस प्रदेशमा रहेका विभिन्न हिमश्रृङ्खलामा गएको हिमपहिरो र चट्टान खसेर थुनिएको भोटेकोशी तथा सुनकोशी नदी पहिरोको डयाम खोलेर बाढी आएको भनिएको छ । बाढी , पहिरोले १३ जिल्लाका ३१८ विद्यालयमा शैक्षिक सामग्री पूर्ण क्षति गरको । १५५ विद्यालयमा कक्षाकोठा तथा फर्निचरमा क्षति पुगेको छ । करिब २०० विद्यालयमा खानेपानी तथा शौचालय क्षति पुगेको छ बाढीले सुनकोशी किनारमा रहेका ३ तीनवटा झोलुङ्गे पुल, तथा वितरण गरिएको पिउने पानीको मूल पाइप बगाएर पिउने पानीको समेत हाहाकार भएको थियो ।

यस बाढीको सामना गर्न नेपाली सेनाबाट सुनकोशी तथा भोटेकोशी नजिकै घटनास्थल उद्धार क्याम्प स्थापना भयो भने तत्कालीन जिल्ला दैवी प्रकोप उद्धार समितिले विषयगत क्षेत्र (Cluster) समेत परिचालन गरेर मानवीय सहायतालाई प्रभावकारी बनायो । विभिन्न क्षेत्रबाट भएका अध्ययन र विश्लेषणहरूअनुसार नेपाल सरकारले २०६४ सालबाट प्रारम्भ गरेको विषयगत क्षेत्र र विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निर्माणमा देखाएको क्रियाशीलताले विपद् प्रतिकार्यलाई प्रभावकारी बनाएको देखाएका छन् ।

४.२ बाढी तथा पहिरो को घटना विवरण

यस प्रदेशमा साना ठुला गरी ३३ वटा नदीहरू रहेका छन्, बाढी डुबान तथा पहिरो ठुलो प्रकोपको रूपमा रहेको छ । सुनकोशी, भोटेकोशी, त्रिशुली, राप्ती, बागमती यस प्रदेशका मुख्य नदीहरू हुन्। सुनकोशी, भोटेकोशी र सहायक नदी र मुख्य जलाधारबाट उत्पन्न बाढी, डुबान तथा पहिरो बाट बर्षेनी प्रायजसो सबै जिल्लाहरूमा जनजीवन प्रभावित हुनेगरेको छ ।

यस प्रदेशमा पहिरो बाट सिन्धुपाल्चोक , मकवानपुर , धादिंग, दोलखा र नुवाकोट जिल्लाहरू बढी प्रभावित भएको देखिन्छ। मानवीय क्षति सिन्धुपाल्चोक, दोलखा र नुवाकोट जिल्लाहरूमा बढी मात्रमा देखिने गरको छ ।

४.३ वर्षाको कारण जनधनको क्षति र प्रभाव

यस प्रदेशमा विगत ८ वर्षमा बाढी तथा पहिरोको घटनामा परेर ३२२ जनाको ज्यान गएको छ भने ९५ जना हराएका छन् । यस अवधिमा बाढी तथा पहिरोको कारण मात्र ५ करोड बराबरको आर्थिक क्षति भएको देखिन्छ । प्रदेशमा बाढीको जोखिम कम गरेर मानवीय र आर्थिक क्षेत्रको क्षति न्यूनीकरण गर्नु जरुरी देखिएको

छ जसका लागि नदी अतिक्रमण रोकथाम, तटीय क्षेत्रको व्यवस्थापन र जनचेतना अभिवृद्धि र आपत्कालीन योजना तयार गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

४.४ बाढी तथा पहिरो बाट शिक्षाक्षेत्रमा परेको असर

बाढी, पहिरोका कारण १३ जना बालबालिका, ९ जना किशोरकिशोरीको मृत्यु भयो । ३३ जना घाइते भए घाइते मध्ये ११ जना बिद्यालय जाने उमेरका छन् । ५ जनाको अङ्गभङ्ग हुन सक्नेछ । विद्यालयका कक्षाकोठा साथै परिसरको डुवानका साथै विद्यालयमा जाने आवागमन अवरुद्ध भएका कारण १३ जिल्लाका १ सय ७० विद्यालयमा कम्तीमा १५ दिन पठनपाठन बन्द हुने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका ४.१ प्रभावित विद्यार्थी र शिक्षा समूहले सहयोग गर्नुपर्ने विद्यार्थीको सारांश विवरण

उमेर समूह	जम्मा प्रभावितको प्रतिशत	विद्यार्थी संख्या (प्रभावित जनसंख्या ५ लाखको आधारमा)	तहगत लक्ष्य		
			संघीय शिक्षा समूह (५०%)	प्रदेश शिक्षा समूह (२०%)	स्थानीय तह शिक्षा समूह
३-५ वर्ष	४%	२०,४९५	१०,२७५	४,०९९	६,१४९
६-१२ वर्ष	२०%	१००,४७३	५०,२३७	२०,१४९	३०,१४२
१३-१८ वर्ष	१०%	५०,२३७	२५,१२९	१०,०४७	१५,०७१
जम्मा		१७१,२०५	८५,६४१	३४,२९५	५१,३६२

तालिका ४.२ बागमती प्रदेशमा प्रभावित विद्यार्थी र शिक्षा समूहले सहयोग गर्नुपर्ने विद्यार्थीको सारांश विवरण

उमेर समूह	जम्मा प्रभावितको प्रतिशत	विद्यार्थी संख्या (प्रभावित जनसंख्या ५ लाखको आधारमा)	तहगत लक्ष्य		
			संघीय शिक्षा समूह	प्रदेश शिक्षा समूह (४०%)	स्थानीय तह शिक्षा समूह
३-५ वर्ष	४%	१०,२२०		४,०८८	६१३२
६-१२ वर्ष	२०%	५०,४७३		२०,१८९	३०२८३
१३-१८ वर्ष	१०%	२५,२३७		१०,०९४	१५,१४२
जम्मा		८५,९३०		३४,३७१	५१५५७

४.५ बाढी तथा पहिरोको प्रतिकार्य रणनीति

प्रदेश शिक्षा समूहले ३४,३७१ बिद्यार्थीको पठनपाठन सुचारु गर्न सहयोग गर्ने गरी तयारी गरेको छ। बाँके सम्बन्धित स्थानीय तहको स्रोतसाधनबाट हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

परिदृष्य अनुसारको बाढी तथा पहिरोको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि प्रदेश शिक्षा समूहका मुख्य रणनीतिक क्रियाकलापहरू निम्न बमोजिम हुनेछन् ।

- (१) जल तथा मौसम विज्ञान विभागबाट जारी गरिने वर्षा तथा बाढीको पूर्वानुमानका आधारमा सम्बन्धित समुदाय तथा शैक्षिक संस्थाहरूलाई सजग र सतर्क रहन सूचित गर्ने,
- (२) भारी वर्षा तथा बाढी, पहिरोको सम्भावित प्रभाव अनुमानका आधारमा उच्च जोखिममा रहेका विद्यालयमा पठनपाठन सावधानीपूर्वक सञ्चालन गर्न वा बन्द गर्न सूचित गर्ने,
- (३) बाढी पछिको समय अवधिमा (० देखि ३-६-१२-२४-७२ घण्टा, ७२ घण्टा-२ हप्ता, २ हप्ता- ३ महिना) क्रमशः गर्नुपर्ने क्रियाकलाप र समूहका सदस्यको जिम्मेवारी निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने,
- (४) बाढी, पहिरो गएपछि प्रभावित क्षेत्रका विद्यालयको द्रुत लेखाजोखा गरी क्षतिको मूल्याङ्कन गर्ने र विद्यालय भवन र परिसरलाई सुरक्षित र असुरक्षित वर्गमा छुट्याउन आवश्यक सहायता परिचालन गर्ने,
- (५) शैक्षिक सामग्रीमा भएको क्षति र पठनपाठन निरन्तर गर्न चाहिने शैक्षिक सामग्रीको लेखाजोखा गर्न आवश्यक सहायता परिचालन गर्ने,
- (६) सुरक्षित स्थानमा आवश्यक आधारभुत सेवा सुविधा सहितका अपाङ्गता भएका बालबालिका र किशोरकिशोरी समेतलाई उपयुक्त हुने गरी अस्थायी कक्षाकोठा (TCs) वा अस्थायी सिकाइ केन्द्र वा अनलाइन सिकाइ केन्द्र वा भर्चुअल कक्षा स्थापना तथा सञ्चालन गर्न आवश्यक सामग्री, प्राविधिक तथा आर्थिक परिचालन गर्ने,
- (७) स्थानीय तहमा आपत्कालीन शैक्षिक सामग्री परिपूर्ति गर्न आवश्यक समन्वय तथा सहयोग गर्ने,
- (८) शिक्षक तथा सहजकर्तालाई आवश्यक अनुशिक्षण र परामर्श प्रदान गर्ने,
- (९) विद्यालय र पठनपाठन पुनःसञ्चालन गर्न समुदाय परिचालन गर्न स्थानीय तहलाई सहयोग गर्ने,
- (१०) शिक्षाक्षेत्रको मानवीय सहयाता र आपत्कालीन पठनपाठन र सिकाइ सञ्चालनमा अन्तर्राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड (Inter Agency Network for Education in Emergencies – INEE Standards) पालना गर्ने, गराउने,
- (११) प्रभावित परिवारहरूको मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति साथै बालबालिकाको संरक्षण, सरसफाइ, सरसामान, आश्रय, स्वास्थ्य र पोषण जस्ता साझा सरोकारका सवाल सम्बोधन गर्न सम्बन्धित समूहसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,

४.६ बाढी तथा पहिरोको प्रतिकार्य गर्न स्रोतसाधनको आवश्यकता र विद्यमान क्षमता विश्लेषण

तालिका ४.३ परिदृष्य बमोजिम बाढी तथा पहिरोको प्रतिकार्य गर्न आवश्यकताको विवरण

क्र.सं.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	कैफियत
क	जनशक्ति	संख्या		...को मापदण्ड अनुसार
1	तालिमप्राप्त उद्धारकर्ता, शिक्षक टोली	संख्या	१५२	२२५ विद्यार्थी = १ उद्धार टोली
2	क्षति र आवश्यकता मूल्याङ्कन गर्नको लागि दक्ष (इरा) टोली	संख्या	४३०	१० विद्यालय = १ इरा टोली
3	सङ्कटकालीन कार्य सञ्चालन गर्न सहयोग गर्न समन्वय टोली	संख्या	४३०	१० विद्यालय = १ टोली
ख	सामग्री तथा प्रविधि औजार			
1	बाल विकास किट ECD Kit (४०८८ बालबालिकाको लागि)	संख्या	१०२	१० विद्यार्थी १० १००० १ kit
2	विद्यालय किट School Kit (१०००० १-१०० २०१८९ जनाको लागि)	संख्या	५०४	१० विद्यार्थी १० १००० १ kit
4	विद्यार्थी किट सिनियर १०००० ९ देखि १२ (13-१८ वर्ष उमेरको लागि)		१००९४	१ विद्यार्थी १० १००० १ kit
5	विद्यालय किट शिक्षक	सेट	८५९	३४३७९ विद्यार्थीको लागि प्रति ४० विद्यार्थी १ विद्यालय किट।
6	मनोरञ्जन किट	सेट	१ - ५ कक्षा र ६-८ कक्षा २०४	१०० विद्यार्थी १० १००० २ kit
7	Dignity Kit १३-१८ वर्षका प्रभावित विद्यार्थी संख्या २५२३७ २५२३७ को ५०.६% छात्रा १२७६९ १२७६९ को ४०% ५१०७	सेट	५१०७	एक सेट प्रति विद्यार्थी
८	Hygiene Kit		३०२८३	एक सेट प्रति विद्यार्थी इसिडि बाहेक वास समूहसँग समन्वय गर्ने ।
10	खोज तथा उद्धार किट	सेट	११९ सेट	१ सेट प्रति उद्धार टोली। सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने।

खोज उद्धार किटमा निम्न सामग्री हुन्छन्:

- Helmet, Life Jacket, Big Water V Type PFD (Life Jacket), Safety Boots, Light Boot, Search Light,
- Throw Bag, Tape Sling Tubular, Tube, Bucket, Normal Rope, Medical Mask,
- Shovel, Knife, कोदालो (Spade), Pry Bar (Gal), Pick, Axe, Hand Saw Small, Khukuri, Crow Bar

क्र.सं.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	कैफियत
ग	आधारभुत भौतिक संरचना र सामग्री			
1	अस्थायी सिकाइ केन्द्रका लागि निर्माण स्थल,	स्थान		१५५ विद्यालयमा कक्षाकोठा र फर्निचर क्षति भएको
2	अस्थायी सिकाइ केन्द्रका लागि निर्माण सामग्री	सेट		
3	Tent, Blanket, Mat, Tarpaulin,	सेट		आवास क्लष्टरबाट उपलब्ध गराउने
4	Portable Generator, Extension Cord	सेट		
5	Megaphone (हाते माइक)	संख्या		प्रति विद्यालय 1
घ	लागत रकम			
ङ	संस्थागत संरचना			
१	विपद् व्यवस्थापन समिति	संख्या	सबै विद्यालयमा	
२	उद्धार टोली (१ टोली = ६ जना)	संख्या	११९	उच्चतम प्रभावित संख्या
३	अन्य कार्यदल	संख्या	आवश्यकता अनुसार	

तालिका ४.४ विद्यमान स्थिति र अपुग हुने स्रोतसाधन एवं दक्षताको सारांश विवरण

क्र.स.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	उपलब्ध परिमाण			जम्मा उपलब्ध परिमाण	अपुग परिमाण	कैफियत
				संघीय तह	प्रदेश तह	स्थानीय तह			
क	जनशक्ति								
1	तालिमप्राप्त उद्धारकर्ता, शिक्षक टोली (१ टोली प्रति १० विद्यालयका दरले) ।	संख्या	११९					८५	
2	क्षति र आवश्यकता मूल्याङ्कन गर्नको लागि दक्ष (इरा) टोली (	संख्या	१३					११	
3	सङ्कटकालीन कार्य सञ्चालन गर्न सहयोग गर्न समन्वय टोली	संख्या	१३					११	
ख	सामग्री, प्रविधि, औजार								
1	बाल विकास किट		१२०					१०२	
2	विद्यालय किट (विद्यार्थी)								
३	विद्यार्थी किट (जुनियर)								
4	विद्यार्थी किट, सिनियर (Adolescent Kit, Secondary level)		१००९४					१००९४	

5	विद्यालय किट, शिक्षक		८५९				८५९	
6	मनोरञ्जन किट (८५९३०/१२०)		७१६				७१६	
7	Dignity Kit (किशोरी)		५१०७				५१०७	
9	Hygiene Kit		३०२८३				३०२८३	
10	खोज तथा उद्धार किट	सेट	११९				८५	
ग	आधारभूत भौतिक संरचना र सामग्री							
3	Tent, Blanket, Eva Foam Mat, Tarpaulin,	सेट	११९				८५	
घ	लागत रकम							
ड	संस्थागत संरचना							
१	विपद् व्यवस्थापन समिति	संख्या	६७०			८५		
२	उद्धार टोली	संख्या	७६०				७६०	
३	अन्य कार्यदल	संख्या	---					

४.७ बाढी तथा पहिरोको लागि शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

अपुग स्रोतसाधन र क्षमताको परिपूर्ति गर्न परिदृश्य १ भूकम्पमा गरिए बमोजिमका रणनीति अवलम्बन गरिने छ । परिदृश्य बमोजिमको बाढीको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य गर्न आधारभूत पूर्वतयारी, पूर्वानुमानमा आधारित पूर्वतयारी तथा अग्रिम कार्य साथै प्रतिकार्य योजना निम्न बमोजिम तयार गरिएको छ ।

४.७.१ आधारभूत र सामान्य पूर्वतयारी कार्ययोजना (General Preparedness)

तालिका ४.५ आधारभूत तथा सामान्य पूर्वतयारी कार्ययोजना

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
१ अन्तरसमूह तथा समुदाय, स्थानीय तह, जिल्ला, प्रदेश र संघीय तहबिचमा प्रभावकारी सञ्चार प्रणालीको स्थापना (पैरवी योजनामा समावेश गर्ने)					
सम्भावित बाढी प्रभावित जिल्लाका स्थानीय तह, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ (शि.वि.तथा स.ई.) जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति (DDMC), शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, प्रदेश, जिल्ला तथा राष्ट्रिय आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र (DEOC/NEOC), जिल्ला तथा संघस्तरका शिक्षा समूह (Education Cluster) का सदस्य संस्थाहरूका सम्पर्क व्यक्तिहरूको विवरण संकलन, व्यवस्थापन र अद्यावधिक गर्ने । (अनुसूची १, अनुसूची २)	१ सेट	संघीय तहमा सहयोग गर्ने (काठमाण्डौ)	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
प्रदेशमा क्रियाशिल अन्य विषयक्षेत्रगत समूहका सम्पर्क व्यक्तिहरूको विवरण संकलन, व्यवस्थापन र अद्यावधिक गर्ने । (अनुसूची २)	१ सेट	हेटौंडा	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
विभिन्न विपद्का सम्भावित जोखिम र सो को न्यूनीकरणका लागि पूर्वतयारी गर्न आवश्यकता अनुसार नियमित बैठक, छलफल तथा अतरक्रिया गर्न स्थानीय तहहरू, विद्यालय तथा सहयोगी संघसंस्थाहरूलाई परिपत्र, सूचना जारी गर्ने ।	आवश्यकता अनुसार		जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
२ स्थानीय तह, जिल्ला र प्रदेशस्तरका शिक्षा समूह (Education Cluster) लाई विपद् पूर्वतयारीका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने ।					
स्थानीय, जिल्ला र प्रदेश शिक्षा समूह (Education cluster) सँग समन्वय गरी जिम्मेवारी निर्धारण र बाँडफाँड गर्ने ।	१	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
माग भए बमोजिम जिल्ला तथा स्थानीय तहलाई योजना तर्जुमा गर्न प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।		स्थानीय तहमा	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
योजना कार्यान्वयन गर्नका लागि क्षमता विकास गर्न माग भए बमोजिम जिल्ला तथा स्थानीय तहलाई प्राविधिक तथा अन्य सहयोग उपलब्ध गराउने ।		स्थानीय तहमा	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
३ सामग्री र प्रविधिको आपूर्ति तथा भण्डारण					
स्थानीय तह, जिल्ला, प्रदेशमा उपलब्ध र अपुग Student Kit, School Kit, ECD Kit, स्वअध्ययन सामग्री जस्ता सामग्रीहरूको परिमाण अद्यावधिक गर्ने ।		प्रदेश तहमा	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट उत्पादन र विकास भएका एवं शिक्षा समूह (Education Cluster) का सदस्य संस्थाहरूसँग उपलब्ध शैक्षिक सामग्रीहरू, सामग्री भण्डारण गरेको स्थान र जनशक्तिको अभिलेख अद्यावधिक राख्ने ।		प्रदेश तहमा	बैशाख मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
प्रभावित जिल्लाका विद्यालयहरूका लागि आवश्यकता अनुसारको पाठ्य सामग्री तथा बैकल्पिक सिकाइ सामग्रीहरूको प्रबन्ध मिलाउन आवश्यकता अनुसार सहयोग गर्ने ।		प्रभावित स्थानीय तह	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
४ मनसुनबाट उत्पन्न हुन सक्ने आपत्कालीन अवस्थाबारे अभिमुखीकरण वा सचेतना कार्यक्रमको सञ्चालन गर्ने					
विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि स्थानीयतहको शिक्षा समूह र शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न माग भए बमोजिम स्थानीय तहलाई सहयोग गर्ने ।	माग भए बमोजिम	आवश्यक स्थानीय तहमा	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
देहायका विषयमा समुदाय, वि. व्य. स., शिक्षक, अभिभावक संघहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी सम्बन्धी Public Service Announcement (PSA) तयार गरी प्रसारण गर्ने (१) विद्यालय सुरक्षा योजना, विपद् जोखिम न्यूनीकरण/अल्पिकरण, (२) बाढीले थुपारेको फोहोरको सरसफाइ, (३) अस्थायी सिकाइ कक्षा निर्माण तथा सञ्चालन र मर्मत संभार (४) शिक्षक तथा विद्यार्थी विद्यालयसम्म पुग्नका लागि सुरक्षित अन्य वैकल्पिक बाटोहरूको खोजी र प्रयोग गर्ने बारे,	आवश्यकता मूल्याङ्कन गरी	संघीय तहमा तयार भएकोलाइ प्रदेश भर प्रशासन गर्ने	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व र सदस्यहरू	
विद्यालयलाई आश्रयस्थलको रूपमा प्रयोग गर्न नदिन अन्य उपयुक्त आश्रयस्थलको खोजी र व्यवस्थापन गर्न समुदाय, स्थानीय तह तथा प्रदेशलाई आवश्यक समन्वय, सहयोग र पैरवी गर्ने ।		प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
शिक्षक तथा विद्यार्थी विद्यालयसम्म पुग्नका लागि सुरक्षित अन्य वैकल्पिक बाटोहरूको खोजी र प्रयोगको व्यवस्था मिलाउने ।		प्रभावित स्थानीय तह	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
5 जनशक्ति विकास गर्न क्षमता अभिवृद्धि/तालिम, नमूना अभ्यास कार्यक्रमहरूको सञ्चालन					
प्रदेश शिक्षा समूह तथा स्थानीय तहलाई शिक्षा समूहको गठन तथा परिचालन सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा अभ्यास	१३	प्रदेशभर	निरन्तर क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
प्रदेश साथै जिल्ला र स्थानीय तहमा शिक्षा समूहलाई विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा सम्बन्धी तालिम जिल्लागत रूपमा	१३	प्रदेशभर	निरन्तर क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
शिक्षा समूहका सदस्यहरूलाई आपत्कालीन अवस्थामा पालना गर्नुपर्ने आचारसंहिता (Code of Conduct) को पालना, सञ्चारमाध्यमसँग प्रस्तुत हुने	३	प्रदेशभर	निरन्तर क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
तरिका सम्बन्धी सूचना तथा सन्देशहरू सम्प्रेषण गर्ने सम्बन्धमा संघ तथा प्रदेश स्तरीय अभिमुखीकरण					
क्षतिको विवरण संकलन गर्नका लागि सूचना फारमहरू भर्ने सीप विकासको लागि शिक्षक/DRR Focal Person हरूलाई संघ तथा प्रदेशगत अभिमुखीकरण	४	प्रदेशभर	निरन्तर क्रमशः	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
6 अस्थायी सिकाइ केन्द्र/कक्षाकोठा निर्माणका लागि स्थान छनोट गर्ने					
अस्थायी सिकाइ केन्द्र/कक्षाकोठा निर्माणका लागि प्राथमिक र वैकल्पिक स्थानको पहिचान तथा छनोट गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	आवश्यकता अनुसार	हरेक स्थानीयतह	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
अस्थायी सिकाइ केन्द्रमा पहुँच मार्ग तथा खानेपानी, शौचालय लगायतका सेवा सुविधाको व्यवस्था गर्न समन्वय, सहयोग र पैरवी गर्ने	आवश्यकता अनुसार	हरेक स्थानीयतह	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
अस्थायी सिकाइ केन्द्र निर्माण सामग्रीको आपूर्ति तथा भण्डारण (हरेक पालिकामा) गर्न प्रदेशसँग समन्वय गरी स्थानीय तहलाई आवश्यक सहयोग गर्ने	आवश्यकता अनुसार	हरेक स्थानीयतह	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

*मनसुन पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य राष्ट्रिय कार्ययोजना २०७९ बाट साभार गरी सामान्य परिमार्जन गरिएको ।

४.७.२ पूर्वानुमान एवं परिदृष्यमा आधारित पूर्वतयारी र अग्रिम प्रतिकार्य योजना

मौसमी परिदृश्य पूर्वानुमान: वि सं २०७९ सालको मनसुन ज्येष्ठ १८ गतेबाट सुरु भई आश्विन १४ गतेसम्म रहने जल तथा मौसम विज्ञान विभागले अनुमान गरेको छ । यस चार महिनाको मनसुनको अवधिमा देशका अधिकांश स्थानमा सरदरभन्दा बढी वर्षा हुने सम्भावना रहेको छ। प्रदेश नं. १ का तराईका भूभागहरू, बागमती प्रदेशका उत्तर पूर्वी भूभाग, गण्डकी प्रदेशका दक्षिणी भूभाग, लुम्बिनी प्रदेश, कर्णाली प्रदेशका उत्तर पश्चिमी भूभाग तथा सुदूरपश्चिम प्रदेशका उत्तरी भूभागहरूमा सरदरभन्दा बढी वर्षा हुने सम्भावना ५५ देखि ६५% रहेको छ। सुदूरपश्चिम प्रदेशका पूर्वी भूभाग कर्णाली प्रदेशका मध्य भूभाग गण्डकी प्रदेशका मध्य भूभाग र प्रदेश न १ को मध्य भूभागहरूमा सरदरभन्दा बढी वर्षा हुने सम्भावना ४५ देखि ५५ प्रतिशत रहेको छ। गण्डकी प्रदेशका उत्तरी भूभाग र सुदूरपश्चिम प्रदेशका मध्य तथा पश्चिमी भूभागहरूमा सरदरभन्दा बढी वर्षा हुने सम्भावना ४५ देखि ५५ प्रतिशत रहेको छ। बागमती प्रदेशका उत्तरी भूभाग र सुदूरपश्चिम प्रदेशका मध्य तथा पश्चिमी भूभागहरूमा सरदरभन्दा बढी वर्षा हुने सम्भावना ३५ देखि ४५ प्रतिशत रहेको छ। प्रदेश नं. १ का उत्तरी भूभाग गण्डकी प्रदेशका दक्षिणी भूभाग र मधेश प्रदेशका अधिकांश भूभागहरूमा सरदर वर्षा हुने ३५ देखि ४५ प्रतिशत सम्भावना रहेको छ ।

माथिको पूर्वानुमानका आधारमा बाढी, पहिरोको जोखिम उच्च रहेको देखिन्छ । जल तथा मौसम विज्ञान विभागले जारी गर्ने १५ दिने तथा ७ दिने मौसम पूर्वानुमानमा आधारित भई गरिने क्रियाकलापहरूको क्रमागत सूची तालिका ४.६ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ४.६ मौसम पूर्वानुमानमा आधारित बाढीको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
२ हप्ताअघि पूर्वसूचना पाए पछि				
	अत्यधिक वर्षा भई बाढी आउनसक्ने अवस्था वा खराब मौसमको कारण हावाहुरी आउन सक्ने सम्भावना भएमा जल तथा मौसम विज्ञान विभागसँग समन्वय गरी विद्यालयहरूलाई सूचना जारी गर्ने ।	संभावित प्रकोप क्षेत्रमा	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र	
	विपद् हुन सक्ने सम्भावना देखिएमा सबै तहका सरोकारवालालाई तयारी अवस्थामा रहन आवश्यक समन्वय र आग्रह गर्ने ।	प्रदेशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	सिकाइ निरन्तरताका लागि सम्बन्धित सबैलाई आवश्यक तयारी गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने ।	विपद् सम्भावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
३ दिन (72 घण्टा) पहिले पूर्वानुमान पाए पछि				
मौसम पूर्वानुमान अनुसार अत्यधिक वर्षा भई बाढी आउनसक्ने अवस्था वा खराव मौसमको कारण हावाहुरी आउन सक्ने सम्भावना भएमा प्रदेश शिक्षा समूहको बैठक बस्ने		हेटौडा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
अत्यधिक वर्षा भई बाढी आउन सक्ने अवस्था वा खराव मौसमको कारण हावाहुरी आउन सक्ने सम्भावना भएमा सूचना जारी गर्ने ।		प्रकोप संभावित क्षेत्रमा	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र	
सिकाइ निरन्तरताका लागि सम्बन्धित सबैलाई आवश्यक तयारी पुरा गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने ।		विपद् सम्भावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
२४ घण्टा पहिले पूर्वसूचना पाएपछि				
अत्यधिक वर्षा भई बाढी आउनसक्ने अवस्था वा खराव मौसमको कारण हावाहुरी आउनसक्ने सम्भावना भएमा सूचना जारी गर्ने ।		प्रकोप संभावित क्षेत्रमा	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र	
विपद् हुनसक्ने सम्भावना देखिएमा सबै तहका शिक्षा समूहलाई तयारी अवस्थामा रहन समन्वय र आग्रह गर्ने ।		प्रकोप संभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
विपद् हुनसक्ने सम्भावना देखिएका क्षेत्रका स्थानीय तह साथै विद्यालयलाई तयारी अवस्थामा रहन समन्वय र आग्रह गर्ने ।		प्रकोप संभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
जोखिम क्षेत्रका विद्यालयमा पठनपाठन स्थगन गर्न आवश्यक देखिए स्थानीय तहलाई आव्हान तथा समन्वय गर्ने ।		प्रकोप संभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व	
घटनापूर्व पूर्वसूचना वा चेतावनी पाएपछि				
प्रदेश शिक्षा समूहको बैठक बस्ने र अग्रिम प्रतिकार्य योजना लागु गर्न समन्वय गर्ने ।		प्रदेश र स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	आवश्यकता अनुसार विद्यालय बन्द गर्न र अन्य सुरक्षा उपाय अपनाउन सम्बन्धित जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति र स्थानीय तहलाई आव्हान गरी सूचना गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	विद्यालय क्षेत्रको लागि उद्धार टोली तयारी अवस्थामा रहन आवश्यक समन्वय गर्ने	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	जोखिममा रहेका विद्यालयका सामग्री सुरक्षित स्थानमा सार्न र अन्य सुरक्षा उपाय अपनाउन सूचना जारी गर्ने।	प्रभावित क्षेत्रमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

४.७.३ बाढीको प्रतिकार्य योजना

तालिका ४.७ बाढीको लागि प्रतिकार्य योजना

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
0-72 घण्टा (परिदृश्य)				
विद्यालय सञ्चालन भैरहेको समयमा बाढी गएको अवस्थामा	बाढी तथा पहिरोको घटना भएको क्षेत्रमा सम्पर्क गरी बस्तुस्थितिको जानकारी लिने ।	प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	तत्काल उद्धार राहतका लागि स्थानीय, जिल्ला तथा प्रदेश समूह परिचालन गर्न सहजीकरण, समन्वय र सहयोग गर्ने ।	प्रभावित स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	ईरा टोली परिचालन गर्न तयारी गर्न प्रदेश, जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति तथा स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने ।	प्रभावित स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	प्रारम्भिक द्रुत लेखाजोखा (IRA) गर्ने फाराम प्रयोग गरी तोकिएको विधि अवलम्बन गरी शिक्षाक्षेत्रको क्षति र	प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	तत्कालीन आवश्यकताको द्रुत मूल्याङ्कन गर्ने, गराउन समन्वय तथा सहयोग गर्ने			
विद्यालय चलेको वा नचलेको अवस्थामा	क्षति र प्रभावको बारेमा सूचना सङ्कलन गर्ने	प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	समूहको आपत्कालीन बैठक बस्ने	प्रदेश	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
	विद्यालय, स्थानीय तह, जिल्लाबाट अवस्थाको जानकारी लिने	प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	विद्यालयमा खोज तथा उद्धारको समन्वय गर्ने	संघीय तह तथा प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व	
	स्थानीय तहबाट माग भए बमोजिम प्रभावित क्षेत्रमा जनशक्ति खटाउने	प्रभावित क्षेत्रका स्थानीय तह	समूह नेतृत्व	
७२ घण्टा - २ हप्ता				
	प्रारम्भिक द्रुत लेखाजोखा (IRA) गर्ने फाराम प्रयोग गरी तोकिएको विधि अवलम्बन गरी शिक्षाक्षेत्रको क्षति र तत्कालीन आवश्यकताको द्रुत मूल्याङ्कन गर्ने, गराउन समन्वय तथा सहयोग गर्ने	प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	अन्य संस्था समूहसँग समन्वय गर्ने	संघीय तह	सम्पर्क व्यक्तिहरू	
	कामको प्रतिवेदन र अवस्थाको बारेमा सार्वजनिक जानकारी गराउने	सबै तह	समूह नेतृत्व	
	पठनपाठन, कक्षा सञ्चालन गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने	प्रभावित स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	जनशक्ति तथा सामग्रीहरू सम्बन्धित विद्यालय, अस्थायी क्याम्पमा पठाउने	प्रभावित स्थानीय तह	समूह नेतृत्व	
	स्थानीय रहनसहनको सम्मान गर्न र धर्मान्तरण नगर्न नगराउन सबै सहयाताकर्मीलाई निर्देश गर्ने	देशभर	समूह नेतृत्व	
बहुक्षेत्रगत द्रुत लेखाजोखा (MIRA)	फाराम प्रयोग गरी तोकिएको विधि अवलम्बन गरी शिक्षाक्षेत्रको क्षति र बहुक्षेत्रगत आवश्यकताको द्रुत मूल्याङ्कन गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने ।	प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
२ हप्ता-४ हप्ता				
	विद्यालय सञ्चालन गर्न स्थानीय तह र विद्यालयलाई सहयोग गर्ने	स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	अस्थायी कक्षा, इसिडि र अरु शैक्षिक क्रियाकलाप चलाउन समन्वय गर्ने	स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	आवश्यक भए अनलाइन कक्षा चलाउन सहयोग गर्ने ।	आवश्यक स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	अनुगमन गरी स्थितिको विश्लेषण गर्ने ।	प्रभावित स्थानीय तहमा	अनुगमन समिति/टोली	
	आवश्यक भएका स्थानीय तह, विद्यालयमा नगद, सामग्री प्रवाह गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने ।	प्रभावित स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	स्थानीय रहनसहनको सम्मान गर्न र धर्मान्तरण नगर्न नगराउन सबै सहयाताकर्मीलाई निर्देश गर्ने ।	प्रदेशभर	समूह नेतृत्व	
	फाराम प्रयोग गरी तोकिएको विधि अवलम्बन गरी शिक्षाक्षेत्रको क्षति र बहुक्षेत्रगत आवश्यकताको द्रुत मूल्याङ्कन गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने ।	प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
१ महिना-३ महिना				
	अस्थायी कक्षा र इसिडि चलाउन सहयोग गर्ने	प्रभावित स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	आवश्यक सूचना सङ्कलन गर्ने	संघीय तह, प्रभावित क्षेत्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
	सूचना विश्लेषण, प्रकाशन र सम्प्रेषण गर्ने	देशभर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

४.७.४ बाढीको विपद् प्रतिकार्यमा लैङ्गिक, सामाजिक एवं समावेशितार अपाङ्गता भएकाहरूको विशिष्ट आवश्यकता सम्बोधन गर्न क्रियाकलाप र रणनीति

तालिका ४.८ बाढी विपद्को अवस्थामा विशिष्ट आवश्यकताका सम्बोधन गर्नको लागि योजना

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
भौतिक संरचना तथा आधारभूत सेवा अपाङ्ग-मैत्री निर्माण तथा सञ्चालन गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	विद्यालय तथा अस्थायी सिकाइ केन्द्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि उचित सिकाइ वातावरण तयार गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	सबै स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि पाठ्य सामग्री उपलब्ध गराउने	प्रभावित क्षेत्र भरिमा १३७३ सेट	समूह नेतृत्व	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि विद्यालय सम्मको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्न गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	सबै स्थानीय तहमा	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

४.७.५ सञ्चार तथा पैरवी योजना

तालिका ४.९ बाढीको पूर्वतयारी चरणमा गरिने सञ्चार तथा पैरवीसम्बन्धी क्रियाकलापको योजना

(क) पूर्वतयारी चरणमा सञ्चार तथा पैरवी

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान/माध्यम	जिम्मेवार निकाय	बजेट
सामान्य अवस्थामा	बाढीको जोखिम र सुरक्षा सम्बन्धी सन्देश तथा कार्यक्रमहरू निर्माण तथा प्रकाशन प्रसारण गर्ने विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी सन्देश, कार्यक्रमहरू निर्माण तथा प्रसारण गर्ने शिक्षा लगायतका सामाजिक विषयमा केन्द्रित सञ्चारमूलक गतिविधिमा विपद् व्यवस्थापनको विषय समेट्ने अपाङ्ग तथा लैङ्गिक-मैत्री विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका बारेमा सचेतना जगाउने जोखिममा रहेका समूह (जस्तै:- विभिन्न प्रकारका अपाङ्गगता भएका बालबालिका, सानो उमेर समूहका बालबालिका) को संरक्षणका लागि पैरवी गर्ने ।	एफएम रेडियो टेलिभिजन, केबल टेलिभिजन प्रिन्ट मिडिया न्यू मिडिया: अनलाइन र सामाजिक सञ्जाल	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

(ख) मौसम पूर्वानुमानमा आधारित सञ्चार तथा पैरवी

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान/माध्यम	जिम्मेवार निकाय	बजेट
पूर्वसूचना पाए पछि				
अत्यधिक वर्षा भई बाढी आउन सक्ने अवस्था वा खराव मौसमको कारण हावाहुरी आउन सक्ने सम्भावना भएमा सूचना जारी भएपछि त्यो सूचना प्रकाशन, प्रसारण गर्ने गराउने	विभिन्न सञ्चार माध्यम	समूह नेतृत्व		

(ग) आपत्कालीन अवस्थामा सञ्चार तथा पैरवी

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
०-७२ घण्टा	आपत्कालीन अवस्थाका बारेमा सञ्चार माध्यमबाट निम्न विषयमा जानकारी दिने <ul style="list-style-type: none"> - बाढीको अवस्था र जोखिम बारेमा - सुरक्षित स्थान र भेला हुने बारेमा - घाइतेको अबस्था र उद्धारका बारेमा - अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्रका बारेमा 	प्रकोप प्रभावित क्षेत्र सबै	शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र	
७२ घण्टा - २ हप्ता	<ul style="list-style-type: none"> - शिक्षा निरन्तरता बारे - आचारसंहिता पालना गर्ने गराउने बारेमा - शीघ्र पुनर्स्थापना बारे - मनोसामाजिक परामर्श सम्बन्धी 	प्रकोप प्रभावित स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
२ हप्ता - १ महिना	<ul style="list-style-type: none"> - शिक्षा निरन्तरता बारे - आचारसंहिता पालना गर्ने गराउने बारेमा - शीघ्र पुनर्स्थापना बारे 	प्रकोप प्रभावित स्थानीय तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
१ महिना - ३ महिना	<ul style="list-style-type: none"> - शिक्षा निरन्तरता बारे - आचारसंहिता पालना गर्ने गराउने बारेमा - शीघ्र पुनर्स्थापना बारे - बालबालिकाको संरक्षण एवं लैङ्गिक तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी 		समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

परिच्छेद ५: महामारीको परिदृश्य र पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

५.१ उच्च सङ्क्रामक तथा घातक रोगको महामारीको परिदृश्य (जस्तै: कोभिड)

वि.सं. २०७७-७८ मा फैलिएको कोभिड महामारीको यो परिदृश्य बिबिसि नेपाली न्युजको समाचार सामग्रीमा आधारित छ ।

५.२ सङ्क्रामक रोगको महामारी घटना विवरण

नेपालमा कोभिड-१९ को नयाँ स्वरूप ओमिक्रोन भेरियण्टको उपप्रकार बिए फाइभको सङ्क्रमण हाल तीव्र गतिमा बढेको छ र त्यसको प्रत्यक्ष असर विद्यालय सञ्चालनमा परेको छ । सङ्क्रमण थप बढ्दै जाँदा रोकथामका लागि सरकारले बिभिन्न क्षेत्रमा लकडाउन र प्रतिबन्धहरू जारी गरेको छ । अबको दुई सातासम्म नेपाल सङ्क्रमणको उच्च अवस्थाबाट गुज्रने र त्यसपछि सङ्क्रमण ओरालो लाग्ने स्वास्थ्य मन्त्रालयको अनुमान रहेको छ। मन्त्रालयले प्रकाशित गरेको विवरणमा विगत २४ घण्टाको अवधिमा १,०९० जनामा सङ्क्रमण पुष्टि भएको उल्लेख छ । अहिलेको सङ्क्रमण दर १७ प्रतिशत रहेको छ । यससँगै देशभरि सक्रिय सङ्क्रमितको सङ्ख्या ५,८०० नाघेको छ । ती मध्ये अधिकांश काठमाण्डौँ उपत्यकाका तीन जिल्लामा रहेका छन् । पाँच सयभन्दा बढी सक्रिय सङ्क्रमित भएका जिल्ला दुई छन् भने मोरङमा पनि २०० भन्दा बढी सक्रिय सङ्क्रमित छन् । सङ्क्रमण बढे पनि खोप लगाएका मानिसहरूमा जटिलता कम देखिएको स्वास्थ्य अधिकारी र विज्ञहरूले बताएका छन् । नेपालमा ७० प्रतिशत मानिसहरूले कोभिड खोपको पूर्ण मात्रा लगाएका छन् भने कतिपय खोप नै नलगाउनेहरू पनि छन् । यसअघि मन्त्रालयले कोभिड सङ्क्रमणबाट साउन महिनामा ज्यान गुमाउने मानिस मध्ये ७० प्रतिशत खोप नलगाएका व्यक्ति र दीर्घरोगी रहेको जनाएको थियो । महामारी सुरु भएयता नेपालमा झन्डै १२,००० जनाले कोभिडका कारण ज्यान गुमाएको सरकारको औपचारिक तथ्याङ्क छ ।

स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयले सङ्क्रमण बढ्ने प्रक्षेपणसँगै स्वास्थ्य सुरक्षाका मापदण्ड पालनामा कडाइ गर्ने र खोपको पहुँच थप विस्तार गरिने बताएको छ । हाम्रोमा धेरै बालबालिकाले अझैसम्म पूर्ण मात्रामा खोप लगाएका छैनन् । त्यसैले अब केही समय विद्यालयहरूको कक्षा अनलाइनबाटै सञ्चालन गर्नुपर्नेछ । अहिले सङ्क्रमण दरमा भएको वृद्धिलाई सरकारले नयाँ लहर भनेको छ । यो लहर भत्काउन विद्यालयहरूमा भौतिक उपस्थितिमा गरिने पठनपाठन क्रियाकलाप बन्द गरेर वैकल्पिक माध्यम अपनाएर सिकाइलाई निरन्तरता दिनुपर्नेछ ।

५.३ कोभिड-१९ बाट शिक्षाक्षेत्रमा परेको प्रभाव

देशभरि ४२ जिल्लामा सक्रिय सङ्क्रमित रहेका छन् । नेपाल सरकारले यी ४२ जिल्लामा आगामी १५ दिनसम्म विद्यालयहरू वैकल्पिक विधिबाट पठनपाठन गराउने निर्णय गरेको छ । निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएका तथ्याङ्कहरू स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको कोभिड-१९ प्रतिकार्यका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रको द्रुत कार्य योजनामा आधारित छन् ।

तालिका ५.१ कोभिड-१९ सङ्क्रमणको प्रभाव

एकदम संभाव्य केस लोड	सबैभन्दा खराब केस लोड	अनुमानहरू	भौगोलिक क्षेत्रहरू
तल उल्लिखित विवरण बमोजिमको कूल संक्रमितको संख्या १४८०००१	तल उल्लिखित विवरण सहित सङ्क्रमितको संख्या ३००,०००	केही क्षेत्रमा विद्यालयहरू बन्द भैरहने छन् । समूहमा भेला हुन प्रतिबन्ध हुनेछ । आवागमनमा स्थानीय स्तरको प्रतिबन्ध लागु हुनेछ ।	काठमाण्डौ उपत्यका र मुख्य शहरहरू सहित सातै प्रदेशहरू ।
७४७४० महिला	१५१५०० महिला		
७३२६० पुरुष	१४८५०० पुरुष		
३७००० प्रजननयोग्य उमेरका महिला	७५००० प्रजनन योग्य उमेरका महिला		
२९६० अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू	६००० अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू		
५९२० गर्भवती महिला	१२००० गर्भिणी		
१२५८० पाको उमेरका	२५००० पाको उमेरका		
३२५६ नवजात शिशु	६६०० नवजात शिशु		
१५६८८ बच्चालाई दुध खुवाइरहेका आमाहरू	३१८०० बच्चालाई दुध खुवाइरहेका आमाहरू		
२४५२७ उच्च रक्तचाप भएका	४९७१६ उच्च रक्तचाप भएका		
५८८०६ डायबिटीज भएका	११७७० डायबिटीज भएका		
३३०४ मुटु सम्बन्धी रोग भएका	६६९७ मुटु सम्बन्धी रोग भएका		

नोट: कोभिड-१९ तयारी र प्रतिकार्य योजना (CPRP), २०२१ नेपालबाट साभार गरिएको

यस परिदृश्यमा शिक्षा क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव र प्रभावित विद्यार्थी संख्याको प्रक्षेपित घटना विवरण (Case Load Projection) निम्न बमोजिम रहेको छ ।

तालिका ५.२ कोभिड-१९ को महामारीबाट शिक्षाक्षेत्रमा परेको प्रभाव

स्तर	प्रभावित विद्यार्थी संख्या	प्रक्षेपित विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको वृद्धि (ड्रप आउट)	इन्टरनेटको पहुँचमा रहेका बालबालिका	सञ्चार साधनको सिमित पहुँचमा रहेका बालबालिका	सञ्चारको पहुँचमा नरहेका बालबालिका	अति उच्च सङ्कटासन्न वा जोखिममा रहेका बालबालिका
३-४ वर्ष (ECED/PPE)	१०४३०२१	283474	85754	८५०८६८	१९२१५३	१४१८११
५-९ वर्ष (१-५ कक्षा)	३६६०९९३	1241641	242672	३०३८४०९	६२२५८४	४३७०२८
१०-१२ वर्ष (६-८ कक्षा)	१८२५८९७	623559	132180	१५०७०६५	३१८८३२	२१२६६६
१३-१४ वर्ष (९-१० कक्षा)	१०३४१८४	132381	79992	८५०५०६	१८३६७८	१२१८५८
१५-१६ वर्ष (११-१२ कक्षा)	७४८८४५	88182	51334	६२८२०१	१२०६४४	८१९८१
जम्मा	८३,१२,९४०	२३,६९,२३८	५,९१,९३२	६८,७५,०४९	१४,३७,८९१	९,९५,३४४

नोट: Education Cluster Contingency Plan, July 2021 नेपालबाट साभार गरिएको

यसै गरी बागमती प्रदेशमा कोभिड-१९ को महामारीबाट शिक्षाक्षेत्रमा परेको प्रभाव यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका ५.३ कोभिड-१९ को महामारीबाट शिक्षाक्षेत्रमा परेको प्रभाव

स्तर	प्रभावित विद्यार्थी संख्या	प्रक्षेपित विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको वृद्धि (ड्रप आउट)	इन्टरनेटको पहुँचमा रहेका बालबालिका	सञ्चार साधनको सिमित पहुँचमा रहेका बालबालिका	सञ्चारको पहुँचमा नरहेका बालबालिका	अति उच्च सङ्कटासन्न वा जोखिममा रहेका बालबालिका
३-४ वर्ष (ECED/PPE)	९९६०१	१४९४०	९९६०	१८९२४	१९९२०	४२३००
५-१२ वर्ष (१-८ कक्षा)	४०१०६३	६०१५९	७६२०१	१००२६५	१४०३७२	१५०५२०
१३-१६ वर्ष (९-१२ कक्षा)	१६८९२८	३३७८९	४२२३२	२५३३९	१६८९२	३७१६४
जम्मा	६६९५९२	१०८८८८	१२८३९३	१४४५२८	१७७१८४	२२९९८४

माथिको तालिका अनुसार जम्मा प्रभावित मध्ये सञ्चारको पहुँचमा नरहेका र अति उच्च सङ्कटासन्नतामा रहेका बालबालिकाको संख्या ४ लाख ७ हजार १६८ जना रहेको छ । उनीहरूलाई प्राथमिकतामा राखी उनीहरूको पठनपाठन तथा सिकाइ निरन्तरताका लागि चाहिने आवश्यकताको अनुमान गरिएको छ । यी विद्यार्थीलाई विपद्को प्रकृति अनुसार अस्थायी सिकाइ केन्द्रमा राखेर वा गृह विद्यालयको अवधारणामा पठनपाठन निरन्तरता गर्नुपर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

सञ्चारको पहुँचमा भएका तथा इन्टरनेटको पहुँचमा भएका बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरता गर्न चाहिने प्रविधि, सामग्रीको पनि लेखाजोखा गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

५.४ कोभिड-१९को प्रतिकार्य रणनीति

विपद् प्रतिकार्य गर्न विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि नेपाल शिक्षा समूह सञ्चालन कार्यविधि, २०७९ बमोजिम प्रदेश शिक्षा समूह परिचालित हुनेछ । यसै अनुरूप सम्बन्धित गाउँ/नगरपालिकाको शिक्षा समूह, स्वास्थ्य समूह र अन्य विषयक्षेत्रका समूहसँग आवश्यक समन्वय र तालमेल गरी कार्यसञ्चालन गरिनेछ । प्रदेश शिक्षा समूहका मुख्य रणनीतिक क्रियाकलापहरू निम्न बमोजिम हुनेछन् ।

- (१) कोभिड-१९को सङ्क्रमण तथा बिस्तारको पूर्वानुमानका आधारमा सम्बन्धित समुदाय तथा शैक्षिक संस्थाहरूलाई सजग र सतर्क रहन सूचित गर्ने,
- (२) कोभिड-१९को सम्भावित प्रभाव अनुमानका आधारमा उच्च जोखिममा रहेका विद्यालयमा पठनपाठन सावधानीपूर्वक सञ्चालन गर्न वा बन्द गर्न सूचित गर्ने,
- (३) कोभिड-१९ सङ्क्रमणको समय अवधिमा क्रमशः गर्नुपर्ने क्रियाकलाप र समूहका सदस्यको जिम्मेवारी निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्ने,
- (४) सुरक्षित स्थानमा आवश्यक आधारभुत सेवा सुविधा सहितका अपाङ्गता भएका बालबालिका र किशोरकिशोरी समेतलाई उपयुक्त हुने गरी अस्थायी कक्षाकोठा (TCs) वा अस्थायी सिकाइ केन्द्र वा अनलाइन सिकाइ केन्द्र वा भर्चुअल कक्षा स्थापना गर्ने,
- (५) शिक्षक तथा सहजकर्तालाई आवश्यक अनुशिक्षण र परामर्श प्रदान गर्ने
- (६) शिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी र अभिभावकलाई सङ्क्रमणबाट बच्ने उपायहरूका बारेमा चेतना जगाउने,
- (७) मास्क, स्यानिटाइजर लगायतका सामग्री वितरण गर्न समन्वय गर्ने,
- (८) सुरक्षित खानेपानी उचित ब्यबस्थापन तथा अन्य सुविधाहरूमा आवश्यक सुधार गर्ने,
- (९) सुरक्षित दूरी तथा सुरक्षित स्वस्थ व्यवहारका बारेमा सचेत गराउने,
- (१०) विद्यालयमा ज्वरो नाप्ने तथा अन्य उपकरणको व्यवस्था गर्ने,
- (११) अन्तर्राष्ट्रिय सहायता परिचालन भएको अवस्थामा सम्बन्धित संघ, संस्थासँग समन्वय गर्न सहजीकरण गर्ने र
- (१२) अन्य रणनीतिक क्रियाकलाप भूकम्पको घटनामा गरे जस्तै गरिनेछ ।
- (१३) हात धुने ठाउँको ब्याबस्था गर्ने

५.५ स्रोतसाधनको आवश्यकता र विद्यमान क्षमता विश्लेषण

तालिका ५.३ आवश्यकताको विवरण

क्र.सं .	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	प्रकोप (कोभिड) विशिष्ट आवश्यकता	कैफियत
क	जनशक्ति				... को मापदण्ड अनुसार
१	शिक्षकलाई तालिम	संख्या	१०,१७९ (४०७१६८/४०)		
२	कर्मचारीलाई तालिम	संख्या	४२५ (८५*५)		
३	विद्यालय सञ्चालक समितिलाई तालिम	संख्या			IEMIS अनुसार
ख	सामग्री, प्रविधि, औजार				

क्र.सं .	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	प्रकोप (कोभिड) विशिष्ट आवश्यकता	कैफियत
१	भर्चुअल शिक्षण विधिको विकास	संख्या	४		टिभि, रेडियो, इन्टरनेट, फोन
२	भर्चुअल शिक्षण प्रविधि स्थापना	संख्या	४		"
३	अपाङ्ग-मैत्री भर्चुअल शिक्षण विधिको विकास र स्थापना	संख्या	२		दृष्टिविहिन र श्रवणविहिनलाई उपयुक्त हुनेगरी
४	डिसइन्फेक्सन सामग्री तथा औजार	सेट	४२८४४		हसामा १ पटक डिसइन्फेक्सन गर्ने गरी
५	विभिन्न प्रकारका सचेतना सामग्री	सेट	४२८४४		कम्तिमा
६	शिक्षण तथा स्वास्थ्य सामग्रीको पूर्वभण्डारण				
	मास्क प्याकेट	प्याकेट	४२८४४		२२५ प्रति प्याकेट
	स्यानिटाइजर (विद्यालयको कक्षाकोठा संख्या अनुसार परिमाण निर्धारण हुने)	संख्या	४२८४४		प्रति विद्यालय कम्तीमा १ लिटर क्षमताको १ सेट स्यानिटाइजर
	थर्मोमिटर	संख्या	४२८४४		न्यूनतम संख्या
	पिपिड सेट	सेट	४२८४४		
ग	भौतिक संरचना				
१	कक्षाकोठामा भौतिक दूरी कायम गर्ने गरी ठाउँ		प्रत्येक कक्षाकोठामा		
२	विद्यालयमा आइसोलेसन कक्षको व्यवस्था		४२८४४	४२८४४	प्रति विद्यालय १
३	भर्चुअल कक्षा सञ्चालन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन	सेट	८५६८८ (४२८४४*२ आधारभुतलाई १, माध्यमिकलाई १)	८५६८८	
४					

क्र.सं	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	प्रकोप (कोभिड) विशिष्ट आवश्यकता	कैफियत
घ	लागत रकम				
१	जनशक्ति	रु	१६.१५ करोड		६४५९५*रु२५००
२	सामग्री, प्रविधि	रु	७१३.४८ करोड		७१३४८*रु १लाख
३	अन्य				
ड	संस्थागत संरचना				
१	आपत्कालीन स्वास्थ्य प्रतिकार्य टोली	संख्या	४२८४४	४२८४४	प्रति टोली ४ जना
२	विपद् फोकल पर्सन	संख्या	४२८४४	४२८४४	
३					

सङ्क्रामक रोगको महामारी अवधिमा पठनपाठन सुचारु गर्न ४० विद्यार्थीलाई कम्तीमा एक शिक्षकका दरले जम्मा १०,१७९ शिक्षक जनशक्ति चाहिने देखिन्छ ।

तालिका ५.४ विद्यमान स्थिति र अपुग हुने स्रोतसाधन एवं दक्षताको सारांश विवरण

क्र.स.	आवश्यकताको विवरण	एकाइ	आवश्यक परिमाण	उपलब्ध परिमाण			जम्मा उपलब्ध परिमाण	अपुग परिमाण	कैफियत
				संघीय तह	प्रदेश तह	स्थानीय तह			
क	जनशक्ति								
१	शिक्षकलाई तालिम	संख्या	१०,१७९					१०,१७९	
२	कर्मचारीलाई तालिम	संख्या							
३	विद्यालय सञ्चालक समितिलाई तालिम	संख्या	३८५५९६ (४२८४४*९)					४२८४४	
ख	सामग्री, प्रविधि, औजार								
४	डिस्इन्फेक्सन सामग्री तथा औजार	सेट	४२८४४					४२८४४	
५	विभिन्न प्रकारका सचेतना सामग्री	सेट	४२८४४					४२८४४	
६	स्वास्थ्य सामग्रीको पूर्वभण्डारण		४२८४४					४२८४४	
	मास्क प्याकेट		४२८४४					४२८४४	
	स्यानिटाइजर		४२८४४					४२८४४	
	थर्मोमिटर		४२८४४					४२८४४	
	पिपिड सेट		४२८४४					४२८४४	
ग	भौतिक संरचना								
१	कक्षाकोठामा भौतिक दूरी कायम गर्ने गरी ठाउँ	कक्षाकोठा	प्रत्येक कक्षाकोठामा	आवश्यक नहुने	आवश्यक नहुने				

२	विद्यालयमा आइसोलेसन कक्षको व्यवस्था	संख्या	४२८४४	आवश्यक नहुने	आवश्यक नहुने			४२८४४	
घ	लागत रकम								
१	जनशक्ति	रु							
२	सामग्री, प्रविधि	रु							
ङ	संस्थागत संरचना								
१	आपत्कालीन स्वास्थ्य प्रतिकार्य टोली	संख्या	४२८४४					४२८४४	
२	विपद् फोकल पर्सन	संख्या	४२८४४					४२८४४	
१	आपत्कालीन स्वास्थ्य प्रतिकार्य टोली	संख्या	४२८४४						

स्रोतसाधन व्यवस्थापन रणनीति

अपुग स्रोतसाधन र क्षमताको परिपूर्ति देहाय बमोजिम गरिने छः

- (१) शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रले वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गर्ने,
- (२) भैपरी आएमा शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रले अन्य प्रयोजनको लागि छुट्याएको स्रोतसाधन वा वार्षिक बजेट आपत्कालीन योजनामा उपयोग गर्न रकमान्तर गर्ने,
- (३) प्राधिकरण मार्फत् विपद् व्यवस्थापन कोषको रकम निकासी गरी आवश्यक सामग्री, प्रविधि र अन्य स्रोतसाधन खरिद गरी भण्डारण गर्ने र उपयोग गर्ने,
- (४) प्राधिकरणसँग समन्वय गरी शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रले विपद् अवधिमा आवश्यक परेमा शिक्षा क्षेत्रको लागि सामग्री, औजार र सेवा तत्काल खरिद गर्न वा भाडामा लिन उपयुक्त आपूर्तिकर्ता, उद्योग व्यवसायीसँग प्रचलित कानून बमोजिम अनुबन्ध करार गर्ने,
- (५) समूह सहनेतृत्वले आवश्यकता परिपूर्तिको लागि स्रोतसाधन जुटाउन पहल गर्ने,
- (६) समूहका अन्य सदस्यले स्रोतसाधन जुटाउन पहल गर्ने,
- (७) प्रदेश तथा स्थानीय तहमा क्षमता बढाउन पहल गर्ने र
- (८) तालिम, अभ्यास गरी उपलब्ध जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।

५.६ महामारी परिदृश्यका लागि शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

कोभिड-१९ लगायतका अन्य सङ्क्रामक रोगको महामारीको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना निम्न अनुसार रहेको छ।

५.६.१ आधारभूत र सामान्य पूर्वतयारी कार्ययोजना (General Preparedness)

तालिका ५.६ आधारभूत तथा सामान्य पूर्वतयारी कार्ययोजना

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
१ प्रतिकार्यका लागि पर्याप्त व्यवस्थापन तथा समन्वय क्षमता तयार गर्ने					
कोभिड-१९ प्रतिकार्य योजना अद्यावधिक गर्ने		प्रदेश तह	जेठ मसान्त भित्र	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
सुरक्षित दूरी तथा सुरक्षित स्वस्थ व्यवहारका बारेमा विद्यार्थी, शिक्षक, कर्मचारी तथा अभिभावकलाई सचेत गराउने		देशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
सुरक्षित खानेपानी तथा अन्य सुविधाहरूको व्यवस्थापन तथा आवश्यक सुधार गर्न सहयोग, समन्वय र पैरवी गर्ने ।	४२८४४		निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
मास्क, स्यानिटाइजर लगायतका सामग्री भण्डारण गर्न समन्वय गर्ने,		प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवश्यकता समेत परिपूर्ति हुने गरी भर्चुअल शिक्षण विधिको विकास गर्न केन्द्र सँग समन्वय गर्ने ।			निरन्तर	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
डिस्इन्फेक्सन सामग्री तथा औजारको प्रवन्ध गर्न स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
प्रत्येक स्थानीय तहमा शिक्षण तथा स्वास्थ्य सामग्रीको पूर्वभण्डारण गर्न समन्वय तथा सहयोग गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
कक्षाकोठामा भौतिक दूरी कायम गर्ने गरी ठाउँको प्रवन्ध गर्न स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	सूचना प्रविधिको पहुँचभन्दा बाहिर रहेका विद्यार्थीको लागि
विद्यालयमा आइसोलेसन कक्षको व्यवस्था गर्न समन्वय गर्ने	४२८४४	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
२ विद्यालय प्रणालीभित्र विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र सहयोगीहरू बिच महामारी रोकथाम र उत्थानशीलता दृढ पार्ने					
विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक र सहयोगीहरूलाई मनोसामाजिक परामर्श दिन स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने र आवश्यक सहयोग गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
विद्यालयमा बिभिन्न समूहका विद्यार्थीका लागि हात धुने स्थान व्यवस्था गर्न समन्वय गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
विद्यार्थीका लागि घरबाटै खाजा ल्याउने परिपाटी सुनिश्चित गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व	

क्रियाकलाप	आवश्यकता	स्थान	कहिले गर्ने	जिम्मेवार निकाय	बजेट/ स्रोत व्यवस्थापन
सरसफाइ र स्वास्थ्य सामग्रीको प्रबन्ध मिलाउन समन्वय, सहयोग गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
सङ्क्रमण रोकथामको लेखाजोखा गरी आवश्यक प्रतिकार्य गर्न समन्वय गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
शिक्षण सामग्रीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने	११९	प्रदेशभर	निरन्तर	समूह नेतृत्व	

५.६.२ कोभिड-१९ तथा अन्य संक्रामक रोगको प्रतिकार्य योजना

तालिका ५.७ कोभिड-१९ महामारीको प्रतिकार्य योजना

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
प्रदेश शिक्षाक्षेत्रमा महामारीबाट प्रभावितको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अद्यावधिक गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व	
विद्यालय सञ्चालन गर्न परिस्थितिको विश्लेषण गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
समूहको आपत्कालीन बैठक बस्ने	प्रदेश तह	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
विद्यालय, स्थानीय तह, जिल्ला तथा प्रदेशसँग समन्वय सङ्क्रमण जोखिम अवस्थाको जानकारी लिने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
स्थानीय तह, जिल्ला तथा प्रदेशसँग समन्वय गरी विद्यालय सञ्चालन सम्बन्धी निर्णय गर्ने,	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	
स्थानीय तह, जिल्ला तथा प्रदेशसँग समन्वय गरी पठनपाठन, कक्षा सञ्चालन गर्न तयारी गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
विद्यालय सञ्चालन गर्न स्थानीय तह र विद्यालयलाई सहयोग गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
आवश्यक भए बमोजिम अनलाइन कक्षा चलाउन स्थानीय तह/विद्यालयलाई सहयोग गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

५.६.३ कोभिड-१९ महामारीमा लैङ्गिक, सामाजिक एवं समावेशितार अपाङ्गता भएकाहरूको विशिष्ट आवश्यकता सम्बोधन गर्न क्रियाकलाप र रणनीति

तालिका ३.१० कोभिड-१९को अवस्थामा विशिष्ट आवश्यकताका लागि योजना

क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	बजेट
अपाङ्ग-मैत्री भौतिक संरचना निर्माण गर्न समन्वय, सहयोग र पैरवी गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि अनुकूल सिकाइ वातावरण तयार गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि पाठ्य सामग्रीको विकास तथा वितरण गर्ने	प्रदेश भरी	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि विद्यालय सम्मको सहज पहुँचको सुनिश्चितता गर्न समन्वय, सहयोग तथा पैरवी गर्ने	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व, सदस्यहरू	

५.६.४ सञ्चार तथा पैरवी रणनीति

(क) पूर्वतयारी चरणमा सञ्चार तथा पैरवी

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान/माध्यम	जिम्मेवार निकाय	बजेट
सामान्य अवस्थामा	महामारीको जोखिम र सुरक्षा सम्बन्धी सन्देश तथा कार्यक्रमहरू निर्माण तथा प्रकाशन प्रसारण गर्ने विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी सन्देश तथा कार्यक्रमहरू निर्माण तथा प्रसारण गर्ने शिक्षा लगायतका सामाजिक विषयमा केन्द्रित सञ्चारमूलक गतिविधिमा विपद् व्यवस्थापनको विषय समेट्ने	एफएम रेडियो टेलिभिजन, केबल टेलिभिजन प्रिन्ट मिडिया न्यू मिडिया: अनलाइन र सामाजिक सञ्जाल	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

(ख) आपत्कालीन अवस्थामा सञ्चार तथा पैरवी

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान/माध्यम	जिम्मेवार निकाय	बजेट
	आपत्कालीन अवस्थाका बारेमा सञ्चार माध्यमबाट जानकारी दिने <ul style="list-style-type: none"> - महामारीबाट बच्ने सुरक्षित उपायहरू बारे - अस्पताल र स्वास्थ्य उपचारका बारे - सुरक्षित र स्वस्थ व्यवहारका बारे - पठनपाठन निरन्तरताका लागि जनचेतना सम्बन्धित जानकारी - मनोसामाजिक परामर्श सेवा सम्बन्धी 	प्रदेश भरी	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	

परिच्छेद ६: कृत्रिम घटना अभ्यास तथा योजनाको परीक्षण

६.१ कृत्रिम घटना अभ्यास

प्रदेश शिक्षा समूहले स्रोतसाधनको अवस्था, समूहको दक्षता परीक्षण एवं क्षमता अभिवृद्धि गर्न समयसमयमा विपद् परिदृश्यमा आधारित भई विपद् प्रतिकार्यको नमूना अभ्यास गर्ने, गराउनेछ ।

६.२ कृत्रिम घटना अभ्यास कार्यतालिका

तालिका ६.१ कृत्रिम घटना अभ्यास कार्यतालिका

सि.न.	क्रियाकलाप	स्थान	मिति	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
क	बाढीको प्रतिकार्य अभ्यास				
१	अभ्यासका लागि कार्यदल गठन	हेटौंडा	फागुन पहिलो हप्ता	समूह नेतृत्व र सहनेतृत्व	सदस्यहरू
२	कार्यदलबाट विपद्को परिदृश्य तयारी	हेटौंडा	चैत्र मसान्त सम्म	कार्यदल	
३	स्थान र सहभागी छनोट	समूहले निर्धारण गरेको स्थानमा	चैत्र मसान्त सम्म	कार्यदल	नेतृत्व, सहनेतृत्व
४	अभ्यासको क्रियाकलाप र समयतालिका निर्धारण	हेटौंडा	चैत्र मसान्त सम्म	कार्यदल	नेतृत्व, सहनेतृत्व
५	अभ्यासको लागि सामग्रीहरूको व्यवस्था	निर्धारित स्थानहरूमा	बैशाख दोस्रो हप्तासम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
६	अभ्यासको सहजीकरण गर्न कार्यदलद्वारा पूर्व-अभ्यास र प्रशिक्षण	निर्धारित स्थानहरूमा	बैशाख दोस्रो हप्तासम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
७	अभ्यास आयोजना/सञ्चालन गर्ने	यसको प्रदेशमा तिन ठाउँमा	जेठ १५ सम्ममा	कार्यदल	सदस्यहरू
८	अभ्यासको मूल्याङ्कन गर्ने	यसको प्रदेशमा तिन ठाउँमा	हरेक अभ्यास पश्चात	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	कार्यदल
९	मूल्याङ्कन र सिकाइको आधारमा विपद्	हेटौंडा	जेठ मसान्त सम्म	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	सदस्यहरू

सि.न.	क्रियाकलाप	स्थान	मिति	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
	प्रतिकार्य योजनामा सुधार गर्ने				
ख	भूकम्पको प्रतिकार्य अभ्यास				
१	अभ्यासका लागि कार्यदल गठन	हेटौडा	मंसिर पहिलो हप्ता	समूह नेतृत्व र सहनेतृत्व	सदस्यहरू
२	कार्यदलबाट विपद्को परिदृश्य तयारी	हेटौडा	मंसिर मसान्त सम्म	कार्यदल	.....
३	स्थान र सहभागी छनोट	समूहले निर्धारण गरेको स्थानमा	मंसिर मसान्त सम्म	कार्यदल	नेतृत्व, सहनेतृत्व
४	अभ्यासको क्रियाकलाप र समयतालिका निर्धारण	हेटौडा	मंसिर मसान्त सम्म	कार्यदल	नेतृत्व, सहनेतृत्व
५	अभ्यासको लागि सामग्रीहरूको व्यवस्था	निर्धारित स्थानहरूमा	पुस दोस्रो हप्तासम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
६	अभ्यासको सहजीकरण गर्न कार्यदलद्वारा पूर्व-अभ्यास र प्रशिक्षण	निर्धारित स्थानहरूमा	पुस दोस्रो हप्तासम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
७	अभ्यास आयोजना/सञ्चालन गर्ने	यसको प्रदेशमा तिन ठाउँमा	पुस १५ देखि माघ १५ सम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
८	अभ्यासको मूल्याङ्कन गर्ने	यसको प्रदेशमा तिन ठाउँमा	हरेक अभ्यास पश्चात	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	कार्यदल
९	मूल्याङ्कन र सिकाइको आधारमा विपद् प्रतिकार्य योजनामा सुधार गर्ने	हेटौडा	माघ मसान्त सम्म	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	सदस्यहरू
ग	कोभिड-१९ जस्ता सङ्क्रामक रोगको महामारीको प्रतिकार्य अभ्यास				
१	अभ्यासका लागि कार्यदल गठन	हेटौडा	भदौ पहिलो हप्ता	समूह नेतृत्व र सहनेतृत्व	सदस्यहरू
२	कार्यदलबाट विपद्को परिदृश्य तयारी	हेटौडा	भदौ मसान्त सम्म	कार्यदल	.....

सि.न.	क्रियाकलाप	स्थान	मिति	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय
३	स्थान र सहभागी छनोट	समूहले निर्धारण गरेको स्थानमा	भदौ मसान्त सम्म	कार्यदल	नेतृत्व, सहनेतृत्व
४	अभ्यासको क्रियाकलाप र समयतालिका निर्धारण	हेटौंडा	भदौ मसान्त सम्म	कार्यदल	नेतृत्व, सहनेतृत्व
५	अभ्यासको लागि सामग्रीहरूको व्यवस्था	यसको प्रदेशमा तिन ठाउँमा	असोज दोस्रो हप्तासम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
६	अभ्यासको सहजीकरण गर्न कार्यदलद्वारा पूर्व-अभ्यास र प्रशिक्षण	सँघको अभ्यासमा सहभागी हुने र सय प्रदेशमा तिन ठाउँमा	असोज दोस्रो हप्तासम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
७	अभ्यास आयोजना /सञ्चालन गर्ने	यसको प्रदेशमा तिन ठाउँमा	असोज १५ देखि कार्तिक १५ सम्म	कार्यदल	सदस्यहरू
८	अभ्यासको मूल्याङ्कन गर्ने	अभ्यास भएको स्थान	हरेक अभ्यास पश्चात	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	कार्यदल
९	मूल्याङ्कन र सिकाइको आधारमा विपद् प्रतिकार्य योजनामा सुधार गर्ने	हेटौंडा	कार्तिक मसान्त सम्म	समूह नेतृत्व, सहनेतृत्व	सदस्यहरू
घ	जिल्ला तथा स्थानीय तह शिक्षा समूहको अभ्यासमा सहयोग तथा सहभागी हुने				

कृत्रिम घटना अभ्यासबाट सम्बन्धित विद्यालय, समुदाय, स्थानीय तह, जिल्ला वा पुरा प्रदेशको अवस्थाका बारेमा जानकारी लिएर निम्न विषयमा आवश्यक सुधार तथा पूर्वतयारी गरिनेछ ।

तालिका ६.२ कृत्रिम घटना अभ्यासको सिकाइबाट सुधार गर्नुपर्ने क्षेत्रहरू

अवस्था विवरण	सुधार गर्नुपर्ने विषय
प्रभावित समुदाय र विद्यालयसम्मको पहुँच लगायतका विद्यालय वरपरको स्थिति	... विद्यालयमा जाने बाटो सुधार गर्ने वा बैकल्पिक बाटो व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
अस्थायी आश्रयस्थलका लागि प्रचलित मापदण्ड अनुसारको (आधारभूत सेवा सुविधा समेत) खुला स्थल र भौतिक संरचना,	सवैको पहुँच हुने खालको बनाउने ।

समूहमा उपलब्ध दक्ष जनशक्ति,	तयारी अवस्थामा हुनु पर्ने ।
उपलब्ध सामग्री, मेशिनऔजार र प्रविधि,	सवैको पहुँचमा साथै चालु अवस्थामा हुनु पर्ने ।
समूहको परिचालन तथा व्यवस्थापकीय दक्षता,	नियमित गर्ने ।
समुदायको सचेतना र प्रतिकार्यमा सहभागिता	पुनर्रताजकी गर्ने ।
अन्य विषयक्षेत्र र विपद् व्यवस्थापन निकायसँगको अन्तरसम्बन्ध,	नियमित समन्वय गर्ने ।
अन्तरतहगत समन्वय र तहाँबाट हुनुपर्ने वा हुन सक्ने सहायताको पहुँच र अन्य आवश्यक जानकारी	निरन्तर अद्यावधिक गर्ने ।

परिच्छेद ७: समन्वय र सहकार्य

७.१ संघ, प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तह शिक्षा समूह बिचको समन्वय र सहकार्य

संघीय शिक्षा समूहको सञ्चालन र सदस्य संस्था बिचको समन्वय कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिम गरिनेछ । समूहको नियमित तथा अन्य बैठकमा विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्य योजनाको कार्यान्वयन सम्बन्धमा छलफल गरिनेछ । समूहका सदस्य बिच सम्पर्क र समन्वय गर्न सदस्य संस्थाका सम्पर्क व्यक्तिको नाम, सम्पर्क नम्बर प्राप्त भए पछि अनुसूची १ मा संलग्न गर्ने ।

संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको शिक्षा समूहबीच कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिम विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यमा आपसी समन्वय र सहकार्य हुनेछ। सम्पर्क व्यक्तिहरूको नाम, सम्पर्क नम्बर तथा अन्य

आवश्यक विवरण सहितको अन्तरतहगत सम्पर्क सूची तयार गरी सम्बन्धित सबैको पहुँचमा हुने गरी इएमआइएस डाटाबेसमा राखिएको छ । सम्पर्क सूचीलाई क्रमशः अद्यावधिक गरिनेछ ।

संघीय शिक्षा समूहले आवश्यकता अनुसार प्रदेश, जिल्ला तथा स्थानीय शिक्षा समूहको क्षमता विकास, योजना तर्जुमा तथा विपद् प्रतिकार्यमा सहयोग र समन्वय गर्नेछ ।

७.२ अन्तरविषयगत तथा निकायगत समन्वय र सहकार्य

प्रदेश शिक्षा समूहको अन्तरविषयगत समूहसँग नियमित समन्वय र सहकार्य हुनेछ । आपसी समन्वय गर्न सम्बन्धित समूहका सम्पर्क व्यक्ति चयन गरी समन्वय संयन्त्र स्थापना गरिनेछ । यस प्रदेशमा ६ वटा समूहहरू रहेका छन् ।

- (क) शिविर समन्वय तथा शिविर व्यवस्थापन,
- (ख) स्वास्थ्य र पोषण
- (ग) कृषि र पोषण,
- (घ) संरक्षण र शिक्षा,
- (ङ) खानेपानी, सरसफाइ र स्वास्थ्य प्रवर्द्धन (वास),
- (च) आपत्कालीन सञ्चार, बन्दोबस्ती तथा शीघ्र पुनर्लाभ,

प्रदेश शिक्षा समूहका लागि अन्य समूहबाट तोकिएका सम्पर्क व्यक्तिहरूको अद्यावधिक विवरण अनुसूची १ मा राखिएको छ । आपसी समन्वय र सहकार्य प्रवर्द्धन गर्न सम्बन्धित समूहका प्रतिनिधिलाई शिक्षा समूहको बैठकमा आमन्त्रण गरिनेछ । साथै अन्य समूहसँग साथै निकायसँग सम्पर्क गर्न प्रदेश शिक्षा समूहबाट अनुसूची १ बमोजिमका सम्पर्क व्यक्ति तोकिएको छ । समूहका तर्फबाट समूह नेतृत्वले (शिक्षा जनशक्ति तथा स्रोत विकास केन्द्र, प्राधिकरण, गृह मन्त्रालय तथा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयसँग समन्वय गर्नेछ ।

परिच्छेद ८: सूचना व्यवस्थापन, सञ्चार तथा पैरवी

८.१ सूचना व्यवस्थापन

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि शिक्षा समूह सञ्चालन कार्यविधि, २०७९ मा उल्लेख भए बमोजिम शिक्षा समूहले विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्यका चरणमा शिक्षा क्षेत्रको तथ्याङ्क व्यवस्थापन र सूचना सम्प्रेषणको कार्य निम्न प्रक्रियामा गर्नेछ:

- स्वीकृत विधि र प्रक्रिया प्रयोग गरी समग्र विपद् जोखिम सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने,
- सङ्कलित तथ्याङ्कलाई तोकिएको उपयुक्त विद्युतीय वा छपाइ अवस्थामा सुरक्षित भण्डारण गर्ने,
- तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी उपयुक्त प्रतिवेदन, सूचना वा सचेतना सामग्री तयार गर्ने र
- प्रतिवेदन, सूचना वा सचेतना सामग्री प्रकाशन/सम्प्रेषण गर्ने गराउने ।

८.२ सञ्चार तथा पैरवी

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि नेपाल शिक्षा समूह सञ्चालन कार्यविधि, २०७९ मा उल्लेख भए बमोजिम अन्तर समूहगत (अन्य क्लस्टरहरूसँग) समन्वय र रिपोर्टिङ्ग गर्नेछ । साथै, संघ, प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय तह बीचको समन्वय र सञ्चारको सहजीकरण गर्नेछ । सञ्चार वृक्ष तथा सम्पर्क व्यक्तिहरूको सूची अनुसूची १ मा दिइएको छ ।

सञ्चार तथा पैरवी कार्ययोजना विपद् परिदृश्यहरूको आधारमा सम्बन्धित प्रकोपको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनामा (परिच्छेद ३, ४ र ५) समेटिएको छ ।

परिच्छेद ९: अनुगमन र समीक्षा

९.१ अनुगमन संयन्त्र र कार्यसूची

कार्यविधि बमोजिम मन्त्रालयले/शिक्षा विकास निर्देशनालयले गठन गरेको कार्यदलले योजनाको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्नेछ । अनुगमन कार्यदलको कार्यसूची देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- (१) कार्ययोजना कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन गर्ने,
- (२) विपद् प्रतिकार्यको प्रभावकारिताको विशेष अनुगमन गर्ने,
- (३) पठनपाठन निरन्तरताको अनुगमन गर्ने,
- (४) योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन योजना कार्यान्वयनको दोस्रो वर्षको फागुन महिनामा गर्ने र आगामी वर्षको योजना परिमार्जन गर्न सुझाव सिफारिश गर्ने ।
- (५) योजनाको अन्तिम मूल्याङ्कन पाँचौं वर्षको माघ-फागुनमा गर्ने र योजना परिमार्जन गर्न सुझाव सिफारिश गर्ने ।

९.२ अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्ययोजना

योजना कार्यान्वयन अवस्थाको अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्ययोजनाको सारांश विवरण तालिका ९.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ । अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्यदलले आवश्यकता अनुसार कार्यतालिकामा क्रियाकलाप थप, समय र स्थानमा सामान्य संशोधन गर्न सक्नेछ ।

तालिका ९.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्ययोजना

समय अवधि	क्रियाकलाप	स्थान	जिम्मेवार निकाय	सहयोगी निकाय	बजेट
चौमासिक	नियमित अनुगमन	प्रदेश स्तरमा	प्रदेश मन्त्रालय/ शिक्षा बिकास निर्देशनालय	नेतृत्व, सहनेतृत्व	
शिक्षा चौमासिक	विपद् प्रतिकार्यको अनुगमन	प्रभावित क्षेत्रमा	प्रदेश मन्त्रालय, स्थानीय तह	नेतृत्व, सहनेतृत्व	
तत्काल	आपत्कालीन अवस्थामा पठनपाठनको अनुगमन	प्रभावित क्षेत्रमा	प्रदेश मन्त्रालय, स्थानीय तह	नेतृत्व, सहनेतृत्व	
अर्धवार्षिक	मध्यावधि मूल्याङ्कन	प्रभावित क्षेत्रमा	प्रदेश मन्त्रालय, स्थानीय तह	नेतृत्व, सहनेतृत्व	
पाचौं बर्षमा	अन्तिम मूल्याङ्कन	प्रदेश स्तरमा	प्रदेश मन्त्रालय, स्थानीय तह	नेतृत्व, सहनेतृत्व	

९.३ योजनाको समीक्षा र परिमार्जन

यस योजनाको समीक्षा तथा आवश्यक परिमार्जन सामान्यतया वार्षिकरूपमा गरिनेछ । तर आवश्यकता भएमा सो अगावै पनि कार्य योजनामा परिमार्जन गरिनेछ ।

*****